

Wagner Péter

Az Egyesült Államok és Afganisztán kapcsolata a hidegháború után

Bevezető

Afganisztán az elmúlt két évtizedben túlsúlyos szerepet játszik az amerikai külpolitikában. Az amerikai szaksajtó a „leghosszabb háborúnak” nevezi az afganisztáni konfliktust, utalva arra, hogy az Egyesült Államok modern történetében ez a 2001 óta tartó háború időtartamában megelőz minden más, az amerikai haderő által vívott konfliktust.

Mitől annyira fontos az USA-nak Afganisztán? Tanulmányom fő tézise szerint ennek nincsen semmilyen belső, inherens oka, Afganisztán nem tudott felmutatni soha olyan érdekeket, erőforrásokat, amelyek az USA számára érdekessé, a kétoldalú kapcsolatok szempontjából „kívánatossá” tették volna. Az Egyesült Államok fokozott, „nyomasztó” érdeklődése mindig valamilyen külső faktornak volt köszönhető: előbb a szovjet beavatkozásnak, majd az al-Káida jelenlétének. Ezek hiányában Afganisztán súlytalanná – és így az amerikai figyelemre érdektelenné – vált Washington szemében.

Ebben a jelenségben kulcsszerepet játszik, hogy Afganisztán egy olyan geostratégiai térben helyezkedik el, amelyen nála (politikai, katonai és gazdasági értelemben) sokkal fejlettebb szereplőkkel kell osztozkodnia. Szűken vett értelemben a két nukleáris hatalomról, Pakisztánról és Indiáról van szó, amelyek rivalizálása és érdekei sokkal fontosabbak az USA számára. Tágabb értelemben azonban arról sem szabad megfeledkezni, hogy Irán és Kína is „hátsó udvaraival” határos Afganisztánnal, és ezek az országok még inkább az amerikai érdeklődés homlokterében vannak. Mindezek miatt aztán Washington afganisztáni érdekei – hacsak nincs valamilyen eminens ok – alárendelődnek ezeknek a szereplőknek.

A két ország kapcsolatának leírása sajátosan egyoldalú, és tökéletesen példázza azt az aránytalanságot, amelyet a kettejük súlya jelent a nemzetközi kapcsolatokban. Az újdonság szándéka nélkül jegyzem meg, hogy az Egyesült Államok a 20. század politikai, gazdasági és katonai szuperhatalma volt, amely a hidegháború végével egyedül maradt, és kvázi hegemonként őröködött az általa teremtett nemzetközi rend fenntartásán. Afganisztán ezzel szemben a világ egyik legszegényebb országa a (nemzet)államok megszületése óta, amely 1880 óta mindig külső segélyekben részesült. Az ország a hidegháború vége után a polgárháborús viszonyok miatt egyfajta „fekete lyukként” létezett a nemzetközi rendszerben, amelyhez földrajzi elzártsága is hozzájárult. Amikor a kétoldalú kapcsolatokról akarunk írni, akkor valójában Washington Afganisztán-politikája lesz vizsgálódásunk tárgya. Afganisztánnak nincs USA-politikája, hacsak arra nem gondolunk, hogy a 2001 utáni afgán kormányok mindenkori célja az amerikai figyelem és elkötelezettség fenntartása volt, valamint minél jelentősebb fejlesztési források és (katonai) segélyek biztosítása a túléléshez.

Tanulmányom első részében a 2001-ig tartó időszakot tekintem át, amelynek fő jellemzője a hivatalos washingtoni külpolitika érdektelensége volt. Ez persze nem jelentett *teljes* érdektelenséget, csak arra reflektált, hogy a polgárháborúba süllyedt Afganisztán irányába nem voltak érdemi külpolitikai célok, sem a Bush-, sem a Clinton-kormányzat nem kívánt érdemi módon belefolylni – érthető módon – egyik fél oldalán sem. Az egyetlen kormányzati cél Oszáma bin Ládén esetleges elfogása lett volna, de ez a CIA programja volt, nem a nyilvánosság előtt zajlott, és csak az 1990-es évek második felében indult el.

A művelet megítélése a döntéshozatali eliten belül egyébként annyira ellentmondásos volt, hogy még akkor sem került sor akcióra, amikor némi esély mutatkozott volna a sikerre. A korszak másik jelentős fejleménye volt az egyes amerikai olajcégek érdeklődése egy kőolajvezeték megépítése kapcsán, amely Közép-Ázsiából Afganisztánon keresztül Pakisztánba szállított volna szénhidrogént. A projekt előkészítése magában hordozta a tálibokkal való közvetlen kapcsolatok létesítését, amelyre több alkalommal is sor került. Nem tudni, hogy megvalósultak volna-e a tervek, de a 2001. szeptemberi terrortámadások mindenesetre pontot tettek minden elképzelés végére.

A tanulmány második része a 2001 utáni időszakkal foglalkozik. Miután az amerikai külpolitika ismét 180 fokos fordulatot vett a terrortámadások után, Afganisztán megint a fehér házi döntéshozatal fókuszban találta magát. A napjainkig tartó időszak azonban jól elkülöníthető periódusokra oszlik, akár egy-egy adminisztráción belül is. A Bush-adminisztráció – 2001–2003 közötti időszakában – a katonai beavatkozás után a diplomáciai erőfeszítések a politikai rendezés irányába terelték az eseményeket, ezt követően viszont az iraki háború csökkentette Washington figyelmét.

A 2003-tól kezdődő időszakot leginkább az egy helyben járás jellemezte: a katonai, politikai, segélyezési erőforrások elégtelennek bizonyultak a béke eléréséhez, ugyanakkor a kivonulás sem lehetett megoldás, mivel az az USA hitelességének csökkenéséhez vezetett volna. Az Obama-adminisztráció kezdetén az egyik legfőbb prioritás ismét egy tartós megoldás, a tálibok legyőzése és az amerikai kivonulás lett. Miután ez elérhetetlennek bizonyult, ráadásul az ukrajnai orosz beavatkozás Washington is prioritásainak újrakalibrálására kényszerítette, az Obama-adminisztráció külpolitikáját a „tűzoltás” jellemezte a hátralévő időben. Donald Trump 2017. januári beiktatása óta érdemi változást egyelőre nem látni, a kormányzat nem fogalmazott meg új stratégiai célokat, így egyfajta folytonosságot figyelhetünk meg a 2015-től kezdődő időszakkal.

Az amerikai–afgán kapcsolatok – az egyoldalúságuk ellenére is – kellően sokrétűek és szerteágazók ahhoz, hogy az adott terjedelmi lehetőségek mellett is csak a kétoldalú reláció egyes, fontosabb részleteire koncentráljunk. A tágabb regionális kontextus és a távolabbi szereplők hatásának bemutatására – azok kétségtelen fontossága ellenére – helyütt nem áldozhatunk teret.

Történelmi előzmények a kétoldalú kapcsolatokban

Bár a tanulmány témája az Egyesült Államok és Afganisztán kapcsolata a hidegháború végétől, egy pár szóban át kell tekinteni az ezt megelőző évtizedeket is. A diplomáciai kapcsolatok felvételére 1935-ben került sor, de a közép-ázsiai ország elismerése már 1921-ben – egy magas rangú afgán delegáció washingtoni látogatásának következményeként – megtörtént.

Összhangban azzal, hogy a második világháborúban felértékelődött Afganisztán szerepe, a két ország 1942–43-ban állandó nagykövetségeket nyitott. Államfői szintű látogatásokra először 1959-ben került sor, amikor Dwight Eisenhower elnök látogatott Kabulba, ezt Zahir király látogatása követte 1963-ban. 1983 és 2002 között a diplomáciai kapcsolatok szüneteltek, a két ország nagykövetségeit bezárták.¹

A hidegháború időszakában a két ország regionális érdekei eltértek egymástól, ami megakadályozta a kétoldalú kapcsolatok szorossá válását. Az USA célja a Szovjetunió „bekerítése” volt, amelyhez Ázsiának ezen a részén a Törökországgal, az iráni monarchiával és Pakisztánnal közösen létrehozott katonai szövetség mutatkozott működőképesnek. Ez a szervezet a CENTO volt (Central Treaty Organization), amelynek bár az USA nem volt tagja, de annak minden tagjával kétoldalú megállapodást kötött. A pakisztáni-amerikai kapcsolatok erősítését azonban már megelőzte egy másik biztonsági szerződés (Mutual Defense Assistance Agreement, 1954), illetve az Iszlamabad SEATO (Southeast Asia Treaty Organization) tagsága szintén 1954-ben.² Ez utóbbi szervezet a hidegháborús nyugati szövetségeket hozta össze legszorosabb térségbeli partnereikkel.³

Afganisztán fő külpolitika célja is Pakisztánnal állt összefüggésben, ám épp ellentétes előjellel. A Pakisztánban élő pastunok az ország egyik legnépesebb etnikai csoportja volt, míg Afganisztánban a lakosság több mint felét adva az államot alkotó, vezető etnikai közösségnek számítottak. A pastunok hovatartozása, a két országot elválasztó határ kérdése volt az úgynevezett Pastunisztán-kérdés, amely Pakisztán létrejöttétől kezdve (1947) szembeállította a két országot. Ez a viszály determinálta Afganisztán szerepét az ellenséges India–Pakisztán relációban, a közös államérdekek mentén közelítve Kabult és Újdelhit.

A USA–afgán kapcsolatokban még így is jelentős dinamika volt a hidegháború alatt, amelynek elsődleges oka Kabul segélyfüggősége és a Szovjetunió figyelme volt. Mivel a modernizáció csak külföldi forrásokból valósulhatott meg, a monarchia vezetése elsősorban az USA-tól várt volna segítséget. Az amerikai érdektelenséget tapasztalva az afgán vezetés jobb híján a Szovjetunióhoz fordult, amely egyre nagyobb volumenű gazdasági, oktatási és katonai segélyben részesítette Afganisztánt.⁴ A megnövekedett szovjet aktivitás természetesen az Egyesült Államok figyelmét, bár az mindig reaktív, a szovjet befektetésekhez viszonyítva alacsony maradt.⁵ Noha az afgán vezetés megpróbált egyensúlyt tartani a szovjet és amerikai érdekek között (előbbieket kijátszva az utóbbiak ellen), az 1970-es évek elejére nagyrészt ellehetetlenült ez a hintapolitika, és az ország egyre erősebben az szovjet érdekszféra felé sodródott. Erre a folyamatra tett pontot az 1978-as kommunista hatalomátvétel, majd az 1979-es szovjet megszállás. Ez más nemzetközi események sorozatába ágyazva egyértelmű kihívás volt az Egyesült Államok számára, amelyet az nem hagyhatott válasz nélkül.

¹ 1942-ben előbb az USA nyitotta meg kabuli nagykövetségét, amelyet kis késéssel, 1943-ban követett az afgán királyság washingtoni nagykövetsége. *Diplomatic History* (é. n.). Forrás: www.afghanembassy.us/afghan-us-relations/afghan-us-relations/ (A letöltés ideje: 2018. 10. 04.)

² KHAN, Mohammed Ayub (1964): The Pakistan-American Alliance. *Foreign Affairs*. Forrás: www.foreignaffairs.com/articles/asia/1964-01-01/pakistan-american-alliance (A letöltés ideje: 2018. 10. 04.)

³ Thaiföld, Pakisztán, Ausztrália, Új-Zéland, Fülöp-szigetek.

⁴ MAGNUS, Ralph H. – NABY, Eden (2000): *Afghanistan: Mullah, Marx, and Mujahid*. Boulder, Westview Press. 47.

⁵ Washington az oktatás és a mezőgazdaság területén adott támogatást, a katonai segélynyújtást elutasította. NYROP, Richard F. – SEEKINS, Donald M. (1986): *Afghanistan, a country study*. Washington D. C., USGPO. 60.

Az Egyesült Államok érdeklődése 1978 tavaszától kezdett nőni, amikortól egyre súlyosabbá vált Afganisztánban a belpolitikai helyzet. 1978. július 3-án Jimmy Carter elnök titkos felhatalmazást adott a CIA-nek a műveletek megindításához. Bár manapság a szakirodalom jelentős része is úgy hivatkozik erre a döntésre, mint a későbbi fegyveres támogatás első lépésére, valójában a félmillió dolláros keret csak propagandatevékenységekre, készpénz-támogatásra, és nem halálos eszközök biztosítására hatalmazta fel a CIA-t.⁶ A Szovjetunió 1979. decemberi közvetlen beavatkozása mindent megváltoztatott, a hírszerző szervezet „afganisztáni” költségvetése hamarosan elérte a 60 millió dollárt.⁷ A CIA afganisztáni tevékenysége a Reagan-adminisztráció első éveiben nem változott, az csak 1984-től kezdett nőni és 1987-re elérte a 700 millió dollárt.⁸ A források növekedése egyben azt is jelentette, hogy 1984 után a CIA már közvetlenül is kapcsolatba lépett a különböző afgán hadurakkal, finanszírozta és támogatta őket fegyverekkel, kommunikációs eszközökkel, műholdfelvételekkel.

Amerikai–afgán kapcsolatok a hidegháború végétől 2001. szeptember 11-ig

A szovjet csapatok kivonulása – mint pár évvel később kiderült – a birodalom utóvédharcának egy fontos pillanata volt. Bár akkor még kevesen sejtették, a Szovjetunió már a felbomlás irányába tartott, miközben Mihail Gorbacsov szovjet pártfőtitkár és George H. W. Bush amerikai elnök a szuperhatalmak rivalizálása helyett az együttműködésben látta a jövőt. Kelet-Európában egymás után dőltek meg a kommunista rezsimek, de a demokratikus átmenetek újabb (harmadik) hulláma az egész világon jelentkezett. A történelmi pillanatban az USA egyik legfontosabb prioritása az volt, hogy ezek az átmenetek békésen menjenek végbe, illetve 1991 decembere után az, hogy a Szovjetunió felbomlását követően is valamilyen nyire rendezett állapotok maradjanak az egykori birodalom helyén létrejövő új államokban.

Afganisztán gyorsan elvesztette a jelentőségét. A szovjet csapatok kivonulásával megvalósult a legfontosabb amerikai cél, és bár a genfi egyezmény nyitva hagyta a Nadzsibullah-rezsim további szovjet támogatását, ez már korántsem követelt akkora figyelmet Washingtontól. Bár az amerikai külügy még csatolt egy záradékot a genfi megállapodáshoz, amelyben kinyilvánította szándékát, hogy ő is tovább finanszírozhatja a fellelőket, ennek már kevés gyakorlati jelentősége volt. A szovjet segéllyel szemben, amely 1990-ben 3 milliárd dollárt ért el, az amerikai támogatás már korántsem volt paritásban, az USA 1991-re minimálisra csökkentette a támogatást, amit kiegészített az iraki háború során zsákmányolt, 30 millió dollár értékű használt iraki fegyverekkel.⁹

⁶ GATES, Robert (1996): *From the Shadows*. New York, Simon and Schuster. 144–146.

⁷ GATES 1996, 251.

⁸ Az amerikai titkos segélyek összességében elérték a 3 milliárd dollárt, ami több volt, mint az évtized összes többi CIA titkos műveletének költségvetése. GALSTER, Steve (2001): *Afghanistan: Lessons from the Last War*. Forrás: <https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB57/essay.html> (A letöltés ideje: 2018. 10. 04.)

⁹ A szovjet jelenlét alatt kapott nem amerikai, szaúdi és más arab országok és nem állami szereplők által biztosított támogatások 1991 után nyertek jelentőséget. Miután 1992-től kiapadt a washingtoni forrás, az afgán hadurak már csak ezekre és a pakisztáni ISI-forrásokra számíthattak (ám ezek is elérték a 300–400 millió dollár évente). RUBIN, Barnett R. (2002): *The Fragmentation of Afghanistan*. New Heaven, Yale University Press. 179–183. A szovjet támogatásról lásd BRAITHWAITE, Rodric (2007): *Afgantsy. The Russians in Afghanistan, 1979–89*. Los Angeles, Indo-European Publishing. 296.

Az afgán rezsim bukását végül nem is a mudzsahedek győzelme hozta el, hanem a Szovjetunió összeomlása. 1991 decemberében hivatalosan felbomlott a Szovjetunió, 1992 januárjában a Jelcin-adminisztráció megszüntette az Afganisztánnak nyújtott pénzügyi és katonai segélyeket, a Nadzsibullah-rezsim pedig 1992 áprilisában összeomlott. Amikor az afgán mudzsahedek győzedelmesen bevonultak a fővárosba, Washington figyelve már rég messze járt a térségben – de merre?

Afganisztántól nyugatra, az 1991-es öbölháború után, az USA prioritása az úgynevezett kettős feltartóztatás politikája volt, amelynek értelmében Irakot és Iránt is meg kellett akadályozni, hogy kitörjön az elszigeteltségből, és dominálni próbálja saját régióját. Afganisztántól északra Washington fókuszja a frissen függetlenné vált közép-ázsiai köztársaságokon volt, mégpedig három okból. Egyrészt, mert Kazahsztán ideiglenesen nukleáris hatalomnak számított, mivel a felbomlás során a szovjet készletek egy része az új országban rekedt. A nukleáris fegyverrendszerek jövője viszonylag hamar megoldódott, mert mindhárom partner (kazah–orosz–amerikai) érdekelt volt ebben.¹⁰

Az amerikai figyelem másik oka a demokratikus átmenetek jelentette remény volt. Bár több ország esetében is hiúnak bizonyult ez a remény, Kazahsztán, de különösen Kirgizisztán, az 1990-es években komoly eredményeket és támogatást szerzett Washingtonban. E két országot a „demokrácia szigeteként” jellemezték az egyébként szovjet mintájú, autoriter tendenciákat mutató Közép-Ázsiában.

Az amerikai figyelem harmadik oka gazdasági, illetve ezen keresztül geopolitikai jellegű volt. A Szovjetunió felbomlását követően létrejött 5 új államból kettőben, Kazahsztánban és Türkmenisztánban, a világpiacon is jelentősnek számító szénhidrogén-lelőhelyek voltak/vannak, és a Kaszpi-tenger „túlsó oldalán” fekszik Azerbajdzsán is a híres bakui olajmezőkkel. Az amerikai olajcégek hamar megjelentek a térségben, új piacokat és lelőhelyeket kerestek. Az érdeklődés kölcsönös volt, a forráshiányos, többségében elmaradott egykori szovjet tagköztársaságoknak befektetésekre, fejlesztésekre és általában bevételekre volt szükségük a politikai stabilitásuk megőrzéséhez.¹¹

Az USA számára stratégiai kérdést jelentett a világ szénhidrogén-lelőhelyei feletti ellenőrzés biztosítása, ám Közép-Ázsia esetében még megoldatlan volt a nyersanyagok világpiacra történő juttatása. Három lehetséges út kínálkozott: a Kaszpi-tengeren át Azerbajdzsán és Grúzia érintésével Törökország földközi-tengeri kikötői, Iránon keresztül a Perzsa-öbölbe kijutni vagy Afganisztánon keresztül Pakisztánba és az Indiai-óceánra kivezetni a vezetékeket.

A politikai döntéshozók egyik fő szempontja az volt, hogy a terrorizmus támogatásával vádolt és amúgy „ösellenségnek” tartott Iránt mindenképpen elkerüljék az épülő új vezetékek. A „kettős feltartóztatás” politikáját követve szó sem lehetett arról, hogy egy iráni kikötőn keresztül jussanak el a nyersanyagok a világpiacra. A tranzitdíjak mellett

¹⁰ OBENDOFE, Don (1992): 3 Ex Soviet States To Give Up A-Arms. *The Washington Post*, 1992. 05. 24. Forrás: www.washingtonpost.com/archive/politics/1992/05/24/3-ex-soviet-states-to-give-up-a-arms/bf3284ec-c7e9-4b09-bdf7-12c726f033be/ (A letöltés ideje: 2018. 06. 05.)

¹¹ A kaszpi-tengeri térség rendelkezik a világ harmadik legnagyobb kőolajtartalékaival (10–20%, eltérő becslések alapján) és a legnagyobb földgáztartalékaival (50%). Mintegy 40 projekt fut a térségben, amelyben 11 amerikai cég vesz részt (24 más nyugati és 2 orosz cég mellett). A befektetett tőke meghaladja a 100 milliárd dollárt. GRAU, Lester W. (2001): Hydrocarbons and a New Strategic Region: The Caspian Sea and Central. *Military Review*, May–June 2001.

ugyanis aránytalanul megnövelte volna Teherán befolyását a közép-ázsiai országokban (ahol már eddig is vetélkedett Törökországgal és Pakisztánnal), és az amerikai vállalatok is függőségi helyzetbe kerültek volna. A gazdasági érvek ugyanakkor e beruházás mellett szóltak, az összköltség nagyságrendekkel lett volna kisebb, mert a már meglévő – Iránt átszelő – vezetékekre lehetett volna illeszteni az új hálózatot.¹²

A Clinton-kormányzat geopolitikai megfontolások alapján a Baku–Ceyhan (azeri–grúz–török) útvonalat támogatta, mert ez a megbízható NATO-szövetséges Törökország egyik kikötőjében végződött, és szemben a Perzsa-öböllel, a Földközi-tenger sokkal kevesebb biztonsági kockázatot rejtett, és maximális biztonságot kínált az 5 milliárd dolláros befektetés hosszú távú megtérüléséhez. Ez a vezetékek azonban egyelőre csak a bakui kőolajmezőket kötötte össze a világpiaccal, a közép-ázsiai (kazah és üzbég) lelőhelyeket csak később kötötték be. Jellemző, hogy a vezetékeprojekt előkészítése majdnem 10 évet vett igénybe, 1993 és 2002 között, a megépítés pedig már az ifjabb Bush korszaka idejére esett.

Az 1993 elején beiktatott Clinton-adminisztrációt külpolitikai téren sokkal fontosabb és látványosabb kihívások érték a világ más részein. Mindenekelőtt a Jugoszlávia felbomlását kísérő polgárháború követelt rengeteg figyelmet, elsősorban amiatt, hogy a háború a fő szövetséges, Európa határainál történt. A NATO keleti bővítése, a szomáliai fiaskó, a ruandai genocídium idején tapasztalt tanácstalanság csak a legfontosabb események voltak az első Clinton-adminisztráció időszaka alatt, miközben az amerikai elnök nem is elsősorban a külpolitikával, hanem a belpolitikával, a gazdasági reformokkal akart foglalkozni.

Ilyen körülmények mellett az USA Afganisztán-politikája lényegében megszűnt létezni, egyedül a külügyminisztérium és a CIA foglalkozott az országgal, vagy inkább próbálta követni a helyi eseményeket. Nem lévén közvetlen jelenlét a polgárháborús országban, ez jobbra az USA pakisztáni nagykövetségén keresztül történt. Az amerikai külpolitikai érdektelenséggel talán nem is lett volna különösebb probléma, ha 1994-től nem jelenik meg egy új csoport az afgán polgárháborúban: a Talibán.

Az új mozgalom tevékenysége lassan állásfoglalásokra kellett, hogy kényszerítse a Fehér Házat, de legalább a külügyminisztériumot. Kezdetben mindkét fél hozzáállása igen pragmatikus volt, egyik fél sem látott a másikban ellenséget, ugyanakkor mindkét oldal igen keveset tudott a másiktól.

A fokozatosan erősödő Talibán legfőbb érdeke a nemzetközi elismerés volt: ha megtudták volna szerezni az USA támogatását (azaz elismerését), az sokat javított volna megítélésükön a világban.¹³ A Talibán 1996-ban foglalta el a fővárost, addigra már az ország több mint felét sikerült egységesítenie. Az elkövetkező két évben aztán az ország további részeit is ellenőrzése alá vonta. Amikor a következő évben időlegesen elfoglalták Észak-Afganisztánt, Pakisztán, Szaúd-Arábia és az Egyesült Arab Emírségek elismerte a talibokat

¹² TAROCK, Adam (1999): The politics of the pipeline: The Iran and Afghanistan conflict. *Third World Quarterly*, Vol. 20, No. 4. 801–819.

¹³ A talibok külpolitikájának mindvégig központi eleme maradt a nemzetközi elismerésért folytatott küzdelem. RUBIN, Barnett R. (1997): Women and pipelines. Afghanistan proxy wars. *Royal Institute of International Affairs*, Vol. 73, No. 2. 283–296.

az ország vezetőinek, de a világ többi országa továbbra is az 1992-ben hatalomra került Rabbani-kormányt ismerte el.¹⁴

A Talibán mozgalom motivációit amerikai részről hosszú időn keresztül nehezen tudták értelmezni, annyira ellentmondásosak voltak az iszlámábádi követségről érkező információk. A tálibok magukról a lehető legpozitívabb képet próbálták kialakítani (tolleránsak az etnikai kisebbségekkel, türelmesek a síitákkal, Irán-ellenesek, csak a béke és a rend helyreállítása érdekli őket stb.), és tagadtak minden olyan pletykát, amelyek szerint Pakisztán és Szaúd-Arábia állnak mögöttük. Ugyanakkor az amerikai képviselőlet más forrásai ezeknek az ellenkezőit állították. Ezeket az ismereteket a külügy a térségben már bejáratott kapcsolatain, a pakisztáni és a szaúdi diplomáciai és titkosszolgálati kapcsolatain keresztül próbálta kiegészíteni, ami hibának bizonyult, mert a két ország minden lehetséges eszközzel támogatta a Talibánt, hogy megteremtse uralmát Afganisztán felett.

Mai ismereteink szerint a Talibán egykori mudzsahed veteránok kezdeményezésére jött létre, és a pakisztáni titkosszolgálat szinte azonnal felkarolta annak érdekében, hogy rajtuk keresztül biztosítsa Iszlámábádban egy Pakisztán-barát afgán bábállam létrejöttét. Pakisztáni katonatisztek irányítottak egyes tálib katonai egységeket, fizették a mozgalom tisztviselőinek fizetését, gondoskodtak a logisztikáról és a hírközlésről, segítettek összegyűjteni a Pakisztánban élő egykori afgán katonatiszteket, és ha kellett, meggyőzték a rivális hadurakat is, hogy álljanak át.¹⁵ A Pakisztánban félhivatalosan működő több ezernyi medresze (iszlám vallási iskola, szeminárium) közül több száz támogatta a tálibokat oly módon, hogy amikor emberanyagra volt szükség a nyári offenzívák idején, egyszerűen bezártak az iskolák, és ezeket az „önkénteseket” teherautókkal szállították át az adott afgán frontszakaszra.¹⁶ Szaúd-Arábia, amely a szovjet bevonulás óta kiemelt figyelemmel kísért és bőkezűen támogatott egyes afgán szereplőket, most szintén a tálibok mögé állt. Nemcsak elismerte őket az ország legitim vezetőinek, de ellátta a mozgalmat több milliárd dollárnyi készpénzzel, üzemanyaggal.¹⁷

Washington találkozása a Talibán mozgalommal

A Clinton-kormányzat idején az amerikai érdekeket sokáig leginkább egy amerikai olajipari vállalat, az Unocal befolyásolta. Az akkor a világ 12. legnagyobb olajvállalatának számító, régi múltra visszatekintő cég a Baku–Ceyhan-projektben is fontos szereplő volt,

¹⁴ A Nadzsibullah-rezsim bukása után létrejött Afganisztáni Iszlám Államban a 7 győztes mudzsahed párt megállapodott abban, hogy vezetőik 6 havonta váltva látják el az államfői posztot. A pozíciót másodikként betöltő B. Rabbani saját mandátuma végén nem volt hajlandó lemondani hatalmáról, a pártok között háború robbant ki. Bár Rabbninak sem volt semmilyen demokratikus felhatalmazása a hatalmon maradásra, a nemzetközi közösség később mégis őt és az ország egyre kisebb területét ellenőrző kormányt ismerte el legitimnek.

¹⁵ Hozzá kell tenni, hogy az ISI és a hadsereg rengeteg tisztje pakisztáni pastun származású volt. Így például az 1990-es évek közepén az ISI-főparancsnok és vezérkari főnök, valamint az összes tálib egységek mellett működő műveleti tiszt.

¹⁶ Mindeme függés ellenére a tálibok teljesen önállóak maradtak, a nyomásgyakorlás a legritkább esetekben tudta befolyásolni őket. RASHID, Ahmed (1998): Pakistan and the Taliban. In MALEY, William ed.: *Fundamentalism Reborn? Afghanistan under the Taliban*. New York, NYU Press. 72–89.

¹⁷ ANWAR-UL-HAQ, Ahady (1998): Saudi Arabia, Iran and the Conflict in Afghanistan. In MALEY, William ed.: *Fundamentalism Reborn? Afghanistan under the Taliban*. New York, NYU Press, 122–131.

de az 1990-es évek közepén egy olyan projekt megvalósításán is fáradozott, amely *transz-afgán vezetékek* néven a közép-ázsiai Türkmenisztánból Afganisztánon keresztül hozott volna földgázt Pakisztánba és a világpiacra. Az Unocal igazi multinak számított, amely céljai elérése érdekében a legnevesebb amerikai szakértőket, lobbistákat és politikusokat tudta csatasorba állítani. Tanácsadói között volt a Carter- és Reagan-adminisztráció számos tagja, akiknek valamilyen módon közük volt a korábbi afgán polgárháborúhoz. Henry Kissinger volt nemzetbiztonsági főtanácsadó, Zalmay Khalilzad, a republikánus oldal egyik külpolitikai szakértője vagy Robert Oakley korábbi pakisztáni nagykövet mind az Unocalt segítették személyesen vagy kapcsolataikon keresztül, amikor a zárkózott türkmén vezetést vagy a pakisztáni elnököt kellett megszólítani.

Saját üzleti szempontjából az Unocalnak „kézre esett” a Talibán térnyerése, mivel így a gázvezetékek afganisztáni lefektetéséhez elég lett volna csak egyetlen partnerrel meg egyezni. A Clinton-kormányzat lassan növekvő figyelemmel kísérte az afganisztáni eseményeket. 1996 áprilisában – még mielőtt a tálibok elfoglalták volna az afgán fővárost – több lépésre került sor, amely alátámasztotta ezt a növekvő figyelmet. Robin Raphel – a térségért felelős helyettes külügyi államtitkár – a kormány Afganisztán-politikájának áttekintése érdekében egy közép-ázsiai körútra indult, amely során nemcsak Pakisztánban és három közép-ázsiai országban állt meg, de Kandahárban, Kabulban és Mazar-i Sharifban is.¹⁸ A magasrangú állami tisztviselő jelenléte a polgárháború szabdalta országban sokak figyelmét felkeltette, hiszen szokatlan lépésről volt szó. Raphel kabuli sajtótájékoztatóján az amerikai jelenlétet úgy határozta meg, mint ami a szembenálló felek közti békében érdekelt, és felhívta a figyelmet a gazdasági lehetőségekre, amelyből mindegyik fél profitálna.¹⁹ Az akkori állapotok szerint a földgázvezetékek érdekében az országot uraló három félnek kellett volna megegyezésre jutnia a megvalósítás előfeltételeként.

Raphel afganisztáni látogatásával szinte egy időben, amerikai kezdeményezésre, az ENSZ BT vitát is folytatott az afganisztáni helyzetről, ami azt a célt szolgálta volna, hogy lépjen életbe fegyverembargó az országgal szemben. A BT ülése azért is volt figyelemre méltó, mert 6 éve nem foglalkozott a szervezet Afganisztánnal, ami a polgárháború súlyosságát és a konfliktus történelmi múltját tekintve meglepő.

Az amerikai kormányzati aktivitás nemcsak Közép-Ázsiában és az ENSZ-ben, de Washingtonban is nyomokat hagyott. 1996 áprilisában elsőként Rashid Dostum, az Észak-Afganisztánt ellenőrző hadúr, a földgázvezetékek-üzlet egyik megkerülhetetlen figurája látogatott az USA-ba, őt több másik hadúr követte, akik amerikai tisztségviselőkkel is találkoztak. 1996 nyarán az Unocal szimpatizáló egyik amerikai képviselő kongresszusi meghallgatást szervezett a polgárháborúban részt vevő hadurak vagy képviselőik részvételével. Ez a maga nemében szintén példa nélküli figyelmet jelentett az elmúlt évek érdektelensége után.²⁰

¹⁸ A 3 város ebben az időben 3 különböző frakció kezén volt. A fővárosban a nemzetközileg elismert kormány működött, Kandahár a tálibok központja volt, míg Mazar-i Sharif Rashid Dostum üzbég hadúr ellenőrzése alatt állt.

¹⁹ RASHID, Ahmed (2010): *Taliban. Militant Islam, Oil and Fundamentalism in Central Asia*. New Heaven, Yale University Press. 45.

²⁰ RASHID 2010, 46–47.

Az afgán politikai szereplők washingtoni látogatásával egy időben Robin Raphel a következő pontokban foglalta össze az USA céljait a közép-ázsiai ország tekintetében:

- Az instabilitás megszüntetése, mert ez akadályozza a közép-ázsiai országokat, hogy kereskedelmi útvonalakat és szénhidrogén szállítására alkalmas vezetéket irányítsanak dél (Afganisztán, Pakisztán) felé.
- A terrorizmus elleni harc.
- A kábítószer-termelés és -kereskedelem felszámolása (ekkor Afganisztán a világ második legnagyobb ópiumtermelője volt).
- A világ egyik legsúlyosabb menekültkérdésének megoldása (a lakosság egyötöde élt menekülttáborokban az ország határain kívül).

Raphel azt is hozzátette, hogy az Egyesült Államok nem támogat egyetlen afgán csoportot vagy frakciót sem, hanem a tárgyalásos megoldás híve, amely később elvezet egy, az afgánok által választott független, az ország etnikai arányait reprezentáló kormányhoz.²¹ Érdemes megjegyezni, hogy a terrorizmus elleni harc kapcsán ebben az időben még nem az al-Káida és a dzsihádisták jelentették az aggodalom forrását, hanem a különböző pakisztáni iszlamista csoportok, amelyek Kasmír indiai területein hajtottak végre terrortámadásokat, vagy Pakisztán síita vagy más kisebbségeit terrorizálták. Ezek a csoportok – gyakran a pakisztáni hatóságok tudtával – Afganisztán tálibok uralta területein nyertek menedéket.

1996 nyarán a tálibok valódi szándékairól még keveset lehetett tudni. A titkosítás alól feloldott, az iszlámábádi nagykövetségről küldött táviratok 1994 és 1996 között világosan jelzik, hogy a diplomatáknak is nagy erőfeszítést jelentett megismerni a szervezet szándékait. Az nagyrészt egyértelműnek tűnt, hogy a mozgalmat Dél- és Kelet-Afganisztánban a lakosság felszabadítóként fogadta. A szervezet vezetése Kabul 1996. szeptemberi elfoglalásáig olyan erőnek mutatta magát, amely nem kíván hatalmat, csak az egymással harcoló és a lakosságot terrorizáló hadurak lefegyverzését akarja elérni.²²

Ilyen körülmények között, tekintve az amerikai külügy megnövekedett érdeklődését, a gazdasági érdekek megjelenését, sokakban az az érzés lett úrrá, hogy a tálibokat valójában az USA, azon belül is a CIA támogatja, annak érdekében, hogy végre kimozdítsák Afganisztánt a polgárháborúból és pozíciókat szerezzenek ott Iránnal szemben.

Az amerikai és a tálib érdekek egy ponton világosan egybeestek: Irán kapcsán. A mozgalom vallási gyökerei közel álltak az iszlám szaúdi, szunnita vahhábita változatához. A Talibán fundamentalista beállítottságához tartozott a síita iszlámmal szembeni ellenérzés és a síita Irán nyugat-afganisztáni befolyásának korlátozása. Ezekből a tényekből az következett az afgán kormányerőket támogató Irán és Oroszország számára, hogy az Egyesült Államok valamilyen módon segítheti a tálib mozgalmat, hiszen Irán és a földgázvezeték ügyében érdekeik összecsengtek.

1996 szeptemberében történelmi fordulatra került sor az afgán polgárháborúban. A tálibok egy váratlan offenzívának köszönhetően elfoglalták a fővárost. A kormányerők Ahmed Sah Maszúd vezetésével – látva a reménytelen helyzetet – inkább harc nélkül adták fel Kabult, és vonultak vissza a város mögötti, korábban is sikeresen védett hegyek mögé.

²¹ A sajtótájékoztatóra 1996. június 16-án került sor.

²² GANDHI, Sajit (2003): *Volume VII.: The Taliban File*. Forrás: <https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB97/index.htm> (A letöltés ideje: 2018. 02. 04.)

A Nadzsibullah-rezsim bukása óta még egyetlen harcoló félnek sem sikerült ez a katonai siker, ráadásul a főváros elfoglalása után a tálibok azt is egyértelműsítették, hogy meggondolták magukat, és mégsem kívánják átadni a hatalmat egy jövőbeni egységkormánynak, hanem maguk fogják irányítani az országot.

Az első amerikai reakciók balszerencsések voltak, és épp azokat a benyomásokat erősítették, amelyek a titkos amerikai támogatást vélelmezték. Az Unocal igazgatója „pozitív lépésnek” nevezte az eseményt, a cég a győzelemtől – főleg, ha a tálibokat nemzetközileg is elismerik – saját üzletének sikerét remélte. 1996-ban a cégnek már saját képviselte volt Kandahárban, a tálibok kvázi fővárosában.²³

A Fehér Ház Kabul elfoglalása után közleményt bocsátott ki, amelyben kijelentette, hogy vizsgálja a diplomáciai kapcsolatok felvételének lehetőségét. Bár ezt a hírt később visszavonták, a nemzetközi közösség nagy jelentőséget tulajdonított neki, hiszen az amerikai elismerésnek óriási súlya lett volna. Az afgán származású republikánus biztonságpolitikus, Zalmay Khalilzad, a későbbi afganisztáni nagykövet a *New York Times* hasábjain 1996 októberében így jellemezte a mozgalmat: „Az Egyesült Államoknak aktívan kellene támogatnia a Talibánt, mert bár fundamentalista szervezetről van szó, ezt nem olyan Amerika-ellenes formában teszi, mint Irán.”²⁴

A Clinton-adminisztráció ezekkel a megnyilatkozásokkal jutott a legközelebb a Talibán elismeréséhez, és ekkor voltak a legszívélyesebbek a kapcsolatok. Kabul elfoglalása után az iszlámábádi amerikai nagykövetség részére a külügyminisztériumból megküldött táviratban a központ megismételte az Egyesült Államokat foglalkoztató főbb kérdéseket: a politikai stabilitás megteremtésének jövőjét, a humanitárius helyzet alakulását, a kábítószer-termelés elleni fellépés szükségességét, valamint a tálibok ellenőrzése alatt lévő területeken a különböző terrorcsoportok kiképzőtáborainak sorsát (másokkal megemlítve Oszáma bin Ládent).²⁵

A nemzetközi elismerés kérdése kulcsfontosságú maradt a táliboknak és az Unocalnak is, ám a kérdésben a Fehér Ház nem akart döntést hozni. Afganisztán washingtoni nagykövetségén kisebb „puccs” történt 1997 májusában. A szabadságon lévő nagykövetet helyettesítő első beosztott egy rádióinterjút adva váratlanul bejelentette, hogy vezetése alatt a nagykövetség „átáll” a tálibok oldalára. A nagykövet azonnal visszatért az amerikai fővárosba, és sikerült bejutnia a nagykövetségre. Az elkövetkező hónapokban sajátos munkamegosztás alakult ki, a nagykövet a földszintet, az első beosztott az első emeletet foglalta el, Afganisztán régi és új urait képviselve. A lehetetlen állapotot nem nagyon akarta megoldani az amerikai külügy, nem akart választani a két fél között, így végül augusztusban egyszerűen bezárták a nagykövetséget, és távozásra szólították fel a diplomatákat.²⁶

Az Unocal folytatta a lobbitevékenységet a transzafgán földgázvezeték érdekében. 1997-ben két alkalommal tálib tisztviselőket hívott meg az Egyesült Államokba. Az egyik

²³ COLL, Steve (2004): *Ghost Wars: The Secret History of the CIA, Afghanistan, and Bin Laden, from the Soviet Invasion to September 10, 2001*. London, Penguin Books. 342.

²⁴ ‘The US should actively assist the Taliban because even though it is fundamentalist, it does not practise the anti-US style of Iran.’ STOB DAN, P. (é. n.): *The Afghan Conflict and Regional Security*. Forrás: www.idsa-india.org/an-aug9-3.html (A letöltés ideje: 2018. 02. 04.)

²⁵ *Dealing with Taliban in Kabul* (é. n.). 1996. 09. Forrás: <https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB97/tal17.pdf> (A letöltés ideje: 2018. 02. 04.)

²⁶ COLL 2004, 350–351.

alkalommal maga az el nem ismert tálib kormány külügyminisztere, Ghaus molla érkezett, aki látogatása során többek között megtekintette a NASA-központot, majd az Unocal alelnökével, Marty Millerrel vacsorázott együtt annak úszómedencés villájában. A küldöttség útja során találkozott washingtoni tisztviselőkkel is, a téma, mint mindig, a tálib rezsim elismerésének és Oszáma bin Ládén sorsának kérdése volt.²⁷

Az Unocal emellett 1997 elején megbízta az Afganisztánra specializálódott Nebraskai Egyetemet, hogy indítson szakképzési programokat az olajcég pénzén a közép-ázsiai országban. A két évre tervezett, 1,8 millió dolláros programban 14 szakma oktatását vették tervbe, amely közül 9 az egyébként ott életidegen tevékenységnek számító olajipari építőmunkákhoz kapcsolódott, a többi pedig fele-fele arányban a hagyományosnak számító oktatási tevékenységeket és az építőiparban szükséges képzettségek elsajátítását célozta.²⁸

A kapcsolatok megromlása: a második Clinton-adminisztráció és Oszáma bin Ládén

Az Egyesült Államokban 1996-ban választásokat tartottak, Clinton elnök külügyi apparátusa részben kicserélődött, az új külügyminiszter, Madeleine Albright számára az emberi jogi kérdések sokkal fontosabbak voltak, mint elődjének, Warren Christophernek. 1997 nyarára lecserélődött az egész hierarchia, a Dél-Ázsiáért felelős államtitkártól egészen az afgán referensig. Kiléptek vagy nyugdíjba mentek mindazok, akikre jellemző lehetett volna a külügy kezdeti (1994–1995), tálibokkal rokonszenvező álláspontja. 1997 októberében a szenátus külügyi bizottsága előtt az új, térségért felelős államtitkár-helyettes, Karl Inderfurth már kevés megértést mutatott a tálib rezsim felé, amikor azt mondta: „Washington célja egy olyan afgán kormány létrejötte, amely többnemzetiségű, széles támogatás övezi és aláveti magát az államok viselkedési normáinak.”²⁹

A második Clinton-adminisztráció első hónapjaiban az újonnan megalakult Nemzetbiztonsági Tanács arra jutott, hogy az USA-nak nagyobb hangsúlyt kell fordítania a régióra, nemcsak Indiára, de Pakisztánra is. De az amerikai külügyi vezetést még ekkor is leginkább az utóbbi két ország közötti lehetséges háború, valamint a szélsőséges csoportok növekvő befolyása aggasztotta. 1998-ban mindkét ország atombombát robbantott, amely jelentős proliferációs kockázatokat is felvetett. A két – immár atomhatalom – közötti konfliktus veszélye is beigazolódni látszott, amikor 1999-ben Kasmír indiai részén, Kargilban, rövid háború zajlott le a pakisztáni irreguláris erők és az indiai hadsereg között.

Az amerikai–afgán kapcsolatokban az emberi jogi dimenzió – különösen a nők helyzete – egyre dominánsabb szerepet kapott. Kabul elfoglalása után a tálibok számos olyan intézkedést vezettek be, amelyek nemzetközileg is széles publicitást kaptak a nőket érintő

²⁷ RASHID 2010, 174.

²⁸ MACKENZIE, Richard (1998): The United State and the Taliban. In MALEY, William ed.: *Fundamentalism Reborn? Afghanistan under the Taliban*. New York, NYU Press. 98.

²⁹ Ezek a kijelentések a tálibok már említett, nőket érintő szabályaira, valamint arra vonatkoztak, hogy a mozgalom vezetése szinte csak a pastu etnikumból állt, az ország lakosságának felét kitevő többi népcsoportot esetenként szisztematikusan üldözték vagy diszkriminálták. A Talibán hallani sem akart bármilyen „választásról” vagy egységkormányról. Az ország 80%-ának uraként elutasított bármiféle együttműködést, tárgyalást a korábbi hadurakkal, pártokkal és az elűzött kormánnyal. Inderfurth kijelentését idézi: MACKENZIE 1998.

hátrányos lépések miatt. Ilyen volt a lányok oktatásának betiltása, a nők számára kötelezően viselendő burka (az egész testet elfedő női ruha), a smink vagy a magas sarkú cipők viselésének betiltása, illetve hogy csak férfi családtagjukkal mehettek ki az utcára.

Az amerikai közvélemény és a kormányzat Talibán-ellenes hangulatának kialakításában a jól szervezett afgán nőmozgalom említésre méltó sikereket ért el, amikor aktivistáiknak sikerült meggyőzni a Feminista Többség (Feminist Majority) nevű lobbiszervezet, hogy karolja fel az afgán gyerekek és nők kiszolgáltatott helyzetének ügyét. Hogy a Clinton-kormányzatot a tálibok elleni határozottabb fellépésre kényszerítsék, aláírási akcióba kezdtek, amelyet több mint 300 feminista és emberjogi szervezet támogatott. A kezdeményezés sajtója akkor kapott országos nyilvánosságot, amikor a közkedvelt Jay Leno felesége, Mavis Leno 100 ezer dollárral járult hozzá a kampányhoz, és 1998 elején egy kongresszusi meghallgatáson is részt vett.

A sztárfeleség segítségével a Feminista Többség óriási partit szervezett az afgán nők tiszteletére az 1999-es Oscar-gálát követően, amelyen csak úgy nyüzsögtek a hollywoodi sztárok, és egyszerre sikkesnek számított támogatni Afganisztánt vagy beszélni Afganisztánról. Innen már csak egy lépés volt, hogy a politikai pályára készülő Hillary Clinton is megismerkedjen a tálibok túlkapásaival, és nyilvános beszédeiben ítélje el a mozgalmat.³⁰

A romló amerikai–tálib kapcsolatoknak persze volt egy sokkal gyakorlatibb oka is, ez pedig Oszáma bin Ládén és az al-Káida jelenléte a tálibok uralta területeken. A szaúdi milliomos 1996 májusában érkezett Kelet-Afganisztánba, arra a területre, ahol a 1980-as években harcolt. Mikor szeptemberben a tálibok elfoglalták ezt a vidéket, a szaúdi milliomos Pakisztánba menekült a harcok elől. Ekkor az ISI tisztjei bemutatták egymásnak bin Ládent és Omár mollát, a tálib mozgalom vezetőjét, abban a reményben, hogy a két vezető kapcsolatba lép egymással.³¹ Omár molla és bin Ládén között hamar kölcsönös rokonszenv alakult ki, bár céljaik nem estek egybe érdemben. A tálibok befogadták bin Ládent és a szervezetét, és a terrorszervezet vezetője 1997-ben átette székhelyét Kandahárba.

Oszáma bin Ládent és az al-Káidát ekkor még kevéssé ismerték az amerikai hatóságok, hivatalos iratokban „csak” mint a terrorizmus finanszírozóját aposztrofálták. Amerika-ellenessége már korábban ismert volt, előző lakóhelyéről, Khartumból, azért kellett távoznia 1996-ban, mert az amerikai, szaúdi és egyiptomi kormányok folyamatos nyomás alatt tartották a szudáni vezetést, amely végül kényelmesebbnek látta, ha bin Ládén elhagyja az országot.³²

Miután bin Ládén és Omár molla között kialakultak a kapcsolatok, az al-Káida számos egykori katonai táborot kapott meg a Talibántól, hogy ott kedvére, a világtól elzártan folytathasson kiképző tevékenységet tagjai számára, illetve új terrorakciókat szervezzon meg. A különböző – elsősorban kasmíri – terrorszervezetek jelenléte már a tálibok előtt ismert volt Afganisztán keleti részén. A 1990-es évek második felére becslések szerint akár

³⁰ RASHID 2010, 182.

³¹ National Commission on Terrorist Attacks (2004): *The 9/11 Commission Report. Final Report of the National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States*. (Authorized edition.) New York, W. W. Norton & Company, 65.

³² National Commission on Terrorist Attacks 2004, 62–63.

két tucat kiképzőtábor is működhetett az országban, ahol nemcsak az al-Káida, de csecsen, üzbég, ujjur, pakisztáni vagy más arab csoportok is rendelkeztek saját létesítményekkel.³³

A tálibokkal folyamatos kapcsolatban lévő iszlámábádi amerikai diplomaták nem mulasztottak el egyetlen alkalmat sem, hogy a kétoldalú megbeszéléseken fel ne hozzák bin Ládén jelenlétét. Egy – a 2001. szeptemberi terrortámadások után – titkosítás alól feloldott dokumentum szerint 1996 szeptembere és 1998 augusztusa (a kelet-afrikai amerikai nagykövetségek elleni robbantások időpontja) között 16 alkalommal találkoztak magasrangú tálib képviselőkkel Afganisztánban vagy az ENSZ-ben. Az amerikai diplomaták már az Omár molla és bin Ládén közötti közvetlen találkozók előtt figyelmeztették a tárgyalópartnereiket, hogy a fundamentalista mozgalom semmi esetre se nyújtson menedéket vagy fogadja be a szaúdi terroristát. A tálibok sokszor kettős játékot játszottak az amerikai diplomatákkal, soha be nem váltott ígérekkel hitegetve őket. Hiába akartak amerikai diplomaták látogatásokat tenni azokban a táborokban, ahol a feltételezések szerint terrorista kiképzőközpontok működtek. A Talibán előbb elfogadta a kérést, majd halogatásba kezdett, végül 4 hónap múlva visszatáncolt az egész ötlettől. Ezeknek a találkozóknak talán a legmeglepőbb fordulata 1998 februárja után következett be, amikor az al-Káida egyiptomi, csecsen és algériai terrrorszervezetekkel és fundamentalista csoportokkal közösen kibocsátotta a *Dzsihád a zsidók és keresztések ellen* című fatvát.³⁴ A tálib diplomaták előbb kijelentették, hogy bin Ládén nem is adott ki fatvát, majd idővel azt bizonygatták, hogy bin Ládén nem volt az aláírók között.³⁵

Az amerikai–talib kapcsolatokban Oszáma bin Ládén egyre fontosabb szerepet játszott, és az al-Káida az Egyesült Államok tanzániai és kenyai nagykövetségei ellen 1998. augusztus 7-én elkövetett robbantásai után el is dőlt, hogy ez a kapcsolat milyen lesz.

Az Egyesült Államok az afrikai merényleteket követően egyre több szálon próbált meg érvényt szerezni céljainak. Amerikai kérésre már 1999-ben megszületett az ENSZ BT határozata, amely kötelezte a tálibokat bin Ládén kiadására. 2000-ben, miután a senki által el nem ismert csecsen köztársaság képviselőt nyitott Kabulban január 16-án (és állítólag több száz arab fegyveres indult el Csecsenföldre), az USA és Oroszország közösen kezdeményezett egy új, még szigorúbb határozatot. 2000. december 19-én a Biztonsági Tanács elfogadta az 1333. számú határozatát, amelyben – a korábbi határozatokat is megismételve – kéri a Talibántól Oszáma bin Ládén kiadatását, a kiképzőtáborok bezárását, a kábítószer-termelés és -kereskedelem beszüntetését.³⁶

³³ MALONEY, Sean M. (2015): *Army of darkness: The jihadist training system in Pakistan and Afghanistan, 1996–2001. Small Wars & Insurgencies*, Vol. 26, No. 3. 520.

³⁴ A muszlim hívők számára kötelező lett, hogy ahol lehetőségük van rá, megöljenek bármilyen amerikai vagy vele szövetségben levő ország állampolgárát annak érdekében, hogy a hitetleneket kiűzzék az iszlám világ földjéről és szent helyeiről. A dokumentum angol fordítását lásd <https://fas.org/irp/world/para/docs/980223-fatwa.htm> (A letöltés ideje: 2018. 06. 06.)

³⁵ *US Engagement with the Taliban on Usama bin Laden* (é. n.). 9. Forrás: <https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB97/tal40.pdf> (A letöltés ideje: 2018. 06. 06.)

³⁶ Az 1999-es – 1214-es számú – határozat bin Ládén kiadása mellett a Talibán bankszámláinak befagyasztását és az afgán nemzeti légitársaság gépeinek fogadását tiltotta. A 2000-es ENSZ-szankciók kimondták a teljes fegyverembargót Afganisztánnal szemben, bin Ládén és az al-Káida számláinak zárolását, az afgán légitársaság fogadásának tilalmát, és egyben arra kötelezte a tagállamokat, hogy magas rangú (miniszterhelyettesi szint felett) tálib politikusokat és katonai vezetőket ne engedjenek be területükre. VALKI László (2002): A szeptember 11-i terrortámadás és a nemzetközi jog. In TÁLAS Péter: *Válaszok a terrorizmusra. Avagy van-e út az afganisztáni „vadásztól” a fenntartható globalizációig*. Budapest, SVKH – Charta Press. 107–121.

A terrorizmus mellett ez utóbbi aggasztotta leginkább az Egyesült Államokat. A kábítószer-termelés 1999-re érte el a csúcst, amikor 4581 tonna ópiumot állítottak elő. A következő évben „csak” 3275 tonna gyűlt össze, de ez is biztosította a világ össztermelésének a 75%-át. Bár a termesztésben és kereskedelemben a tálib vezetők nem vettek részt, az ebből származó pénzt megadóztatták. A forgalomból és finomításból származó haszon általában a pakisztáni kartelleknél vagy Közép-Ázsiával kapcsolatban álló iszlamista terrrorszervezeteknél csapódott le.³⁷ 2001-ben azonban váratlan fordulat következett, mert az ENSZ drogmegelőzéssel foglalkozó szerve meg tudott állapodni a Talibánnal, akik így megtiltották a termelést. Bár sokan kételkedtek az egyezmény sikerében, 2001 tavaszára valóban megszűnt az ópium alapanyagául szolgáló mákgubók termesztése az országban.³⁸

Washington megpróbálta régi szövetségeseit, Szaúd-Arábiát és Pakisztánt is rávenni, hogy próbáljanak nyomást gyakorolni a tálibokra, hogy adják ki Oszáma bin Ládent. A kelet-afrikai robbantások után Fejszal bin Turki, a szaúdi hírszerzést évtizedek óta vezető herceg személyesen látogatott el Kandahárba, ahol elsősorban a régi kapcsolatokra és kibővített pénzügyi támogatásra hivatkozva kérte Omár mollát a szaúdi terrorvezér kiadására. A szaúdiak rendkívül kényes helyzetben voltak, hiszen különösen jó kapcsolatokat ápoltak a tálib vezetéssel a kezdetek óta. A tálibok térhódítása részben az ő pénzügyi támogatásuknak volt köszönhető. A látogatás előtti hónapokban a szaúdi titkosszolgálat 400 Toyota pick-up teherautót és több millió dollárt küldött Afganisztánba, ami fontos szerepet játszott abban, hogy a tálibok abban az évben elfoglalták az ország északi és középső részét, az ellenzékét gyakorlatilag Afganisztán területének 10%-ára szorították vissza.³⁹

Turki herceg, aki gyakorlatilag a szovjet bevonulás óta vezette szaúdi titkosszolgálatot, Oszáma bin Ládent és az al-Káidát is jól ismerte, és most gyakorlatilag azt várta tőle az amerikai vezetés, hogy segítsen kiszolgáltatni nekik a szaúdi milliomot. A herceg kandahári látogatásakor nem várt fordulat történt. Félretéve minden keleti udvariasságot, Turki állítólag olyan durva és egyértelmű visszautasítás kapott, hogy válaszul a szaúdiak felfüggesztették a diplomáciai kapcsolatokat, majd beszüntettek minden segítyt.⁴⁰ Az amerikai nyomásgyakorlás Pakisztánt is érintette, de az keményebb diónak bizonyult, hiszen a mindenkor iszlámábádi vezetés (mögöttük a hadsereggel) és a tálib mozgalom viszonya jelentősen kihatott az ottani belpolitikára és a Kasmírban zajló eseményekre. Mint említettem, Afganisztánban nemcsak az al-Káidának, hanem különböző India-ellenes pakisztáni terrorcsoportoknak is volt kiképzőbázisa, akiket Pakisztán úgy tudott használni a Kasmírban folytatott gerillaháborújához, hogy közben hivatalosan semmi köze nem volt hozzájuk.⁴¹

³⁷ RASHID, Ahmed (2000): The Year 2000 in Afghanistan. *The Nation*, 2000. 12. 28. 7.

³⁸ *Afghanistan. Annual Opium Poppy Survey* (2001). UNDCP. Forrás: www.unodc.org/pdf/publications/report_2001-10-16_1.pdf (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)

³⁹ A Talibán Mazar-i Sharif alá érve megvesztegette a város nyugati útvonalait őrző üzbég parancsnokokat, majd bevonult a mit sem sejtő városba. A fegyveres ellenállás legyűrése után megkezdődött a terror, számítások szerint több 10 ezer civil esett áldozatul a válogatás nélküli mészárlásnak. Egy pár fős kommandó – pakisztáni tisztekkel együtt – behatolt az iráni konzulátusra, ahol kivégezték az ott tartózkodó 11 iráni diplomatát és újságírót. Ez majdnem háborúba sodorta a tálibokat Iránnal. BAKSHI, G. D. (1998): *Mono, Ethnic Solutions: The Taliban's Cheque Book Campaign*. Forrás: www.idsa-india.org/an-dec8-3.html (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)

⁴⁰ RASHID 2010, 138–139.

⁴¹ Ezt nevezik a konfliktus privatizálásának. Hivatalosan a kasmíri harcokban nem avatkozik be a pakisztáni vezetés, így visszautasíthat minden indiai vádat. Viszont Afganisztánban titkos kiképzőtáborokat tartott fent, ahol az ISI kiképzést biztosított a kasmíri harcokban részt vevő fundamentalista pártok önkénteseinek.

Ráadásul a Talibán rendkívül népszerű volt (és a mai napig is az) Pakisztán Afganisztánnal határos részein. Az itt élő – a lakosság 10–15%-át kitevő – pastun népeség körében sokan rokonszenveztek a tálibok kísérletével Afganisztánban.⁴² Végül ott van Pakisztán stratégiai érdeke, az óriási déli szomszéd, Indiával szemben. Ebben a tekintetben létkérdés volt, hogy az északi szomszédra milyen mértékben lehet számítani egy konfliktus esetén.

A kelet-afrikai merényletekre válaszul az USA rakétatámadást intézett feltételezett szudáni és afganisztáni al-Káida-célpontok ellen 1998. augusztus 20-án. Mivel a robotrepülőgépek átrepültek Pakisztán felett, merész diplomáciai húzással csak az utolsó pillanatban értesítették az elszenvető felet (nehogy azt gondolja, indiai rakéták jönnek). Iszlámábád egyrészt zokon vette, hogy az USA ennyire nem bízott meg benne, másrészt komoly felháborodást keltett az akció, mert a kiképzőtáborok közül kettő valójában a pakisztáni titkosszolgálat (ISI) bázisa volt, és az ide becsapódó robotrepülőgépek 5 ISI-tisztet és tucatnyi kiképzésre váró kasmíri gerillát öltek meg.⁴³

1999 májusában a pakisztáni amerikai nagykövet nyilvánosan figyelmeztette az ország vezetését a Talibán támogatásával járó következményekre. Arra a hírre, hogy bin Ládén kiemelése céljából amerikai kommandósok landoltak egy pakisztáni reptéren, fellázadt az ország pastunok lakta része. Két iszlamista párt háborúval fenyegette meg az Egyesült Államokat, míg egyik napról a másikra bezártak a medreszék az északnyugati határtartományban (ma Khyber Pakhtunkhwa), és 8000 diák ment át Afganisztánba megvédeni a terrorvezért és segíteni a tálibokat. Októberben, amerikai nyomásra, Nawaz Sharif miniszterelnök nyilvánosan is beismerte, hogy Afganisztánban kiképzőtáborok működnek, és ezért kéri Omár mollát a táborok bezárására.⁴⁴ A későbbiekben Pervez Musharraf tábornok vezetése alatt Pakisztán színleg a média és a nemzetközi közösség tagjai előtt hangzatos és biztató ígéreteket tett, esetleg néhány letartóztatást is foganatosított, de közben tovább folyt a támogatás, a segély és a fegyver a tálibok hadigépezetébe.⁴⁵

Próbált-e többet ennél a Clinton-adminisztráció? Továbbra is éltek a diplomáciai csatornák. A kelet-afrikai robbantások után első ízben történt meg, hogy a rejtőzködő és a Nyugattal (újságírókkal is) minden kapcsolatot elutasító Omár molla személyesen beszélt az amerikai külügyminisztérium egyik tisztviselőjével. A beszélgetést a mozgalom vezetője kezdeményezte műholdas telefonon, és ki is jelentette, hogy kész kiadni bin Ládent, ha bizonyítékokat kap annak terrorizmust támogató tevékenységéről. Az elfaxolt amerikai anyag azonban nem győzte meg.⁴⁶

⁴² Ezek az érzések jelentősen megerősödtek 1998 után, amikor az USA szankciókat léptetett életbe az atombomba-robbantások miatt. A nukleáris program pedig valódi nemzeti ügy Pakisztánban.

⁴³ Szintén a történehez tartozik, hogy néhány Tomahawk rakéta célt tévesztett, illetve hajtóműhiba miatt Pakisztánban zuhant le. WEAVER, Mary Ann (2000): The Real bin Laden. *The New Yorker*, 2000. 01. 24. Forrás: www.newyorker.com/magazine/2000/01/24/the-real-bin-laden (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)

⁴⁴ A külvilág számára oly módon tálalta a hírt a pakisztáni kormányzat, mintha csak az azt megelőző hetekben kerültek volna kétségtelen bizonyítékok a birtokába. Nawaz Sharif elnök Omár mollához intézett kérése hatástalan maradt.

⁴⁵ KARTHA, Tara (2000): Pakistan and the Taliban: Flux in an Old Relationship. *Strategic Analysis*, Vol. 24, No. 7. 1307–1331.

⁴⁶ RASHID 2010, 140. Az ügynökség egy olyan programon dolgozott, amely révén az észleléstől számítva percek, de inkább órákon belül támadni lehetett az értékes célpontot.

Még további 21 alkalommal került sor kapcsolatfelvételre a Clinton-kormányzattal az afrikai események után. A Talibán szinte minden alkalommal kijelentette, hogy elítéli és nem támogatja a terrorizmust, bin Ládent szigorú ellenőrzés és megfigyelés alatt tartják, korlátozzák a külvilággal való kapcsolatát minden értelemben, ám egy lépésre, a szaúdi vendégük kiadására, nem hajlandók. Ezt a döntésüket az évek során a legváltozatosabb érvekkel támasztották alá:

- A szaúdi milliommst nem lehet kiadni, mert a pastun törzsek fellázadnának a Talibán ellen.⁴⁷
- Oszáma bin Ládent nem szeretik az afgánok, sőt a tálib vezetők 80%-a is inkább megszabadulna tőle, de Omár molla ragaszkodik jelenlétéhez, és nagyon közeli, bizalmas kapcsolatban állnak egymással.⁴⁸
- Ők maguk bíróság elé állítják, ha az USA megfelelő bizonyítékokkal áll elő.
- Az 55 tagú Iszlám Konferencia Szervezet képviselőinek 24 órás megfigyelése/ellenőrzése alá helyezik.
- Három másik iszlám országból érkező egyháztudósok bírói tanácsának adják át ítékezésre a szaúdi milliommst.⁴⁹

Az 1998. augusztusi robbantások után a Talibán arra is ígéretet tett az USA-nak, hogy Oszáma bin Ládent elszigetelik a külvilágtól, házi őrizetben tartják, és nem engedik nyilatkozni sem. 1998 decemberében mégis napvilágot látott egy interjú az al-Káida vezetőjével, aki megerősítette korábbi fatváját, és ismét a hitetlenek elleni fegyveres erőszakra szólított fel. Amikor az amerikai diplomaták kérdőre vonták a tálib tisztviselőket, azt a választ kapták, hogy a Talibán kivételesen azért tette lehetővé az interjút, mert a szaúdi milliomm megígérte nekik, hogy nyilvánosan el fogja ítélni a terrorizmust.⁵⁰

A kelet-afrikai merényleteket 2000 októberében követte a következő amerikai célpont ellen végrehajtott támadás. Áden kikötőjében egy robbanószerrel megpakolt gumicsónakkal robbantotta fel magát két jemeni a USS Cole hadihajó mellett, 17 matróz halálát okozva. Szemben a kenyai és tanzániai robbantásokkal, ez alkalommal elmaradtak a válaszcsepások. Ennek legfőbb oka az volt, hogy a Clinton-kormányzat számára hónapokig nem állt rendelkezésre egyértelmű bizonyíték arra, hogy a támadást az al-Káida követte el. Mint azt a kormányzati vezetők is (beleértve az elnököt) megjegyezték később, nem kaptak egyértelmű, döntő

⁴⁷ A pastu törzsek között a mai napig nagyon erős a szokásjog. Ennek egyik központi eleme a vendéghez való viszony. Eszerint a vendéget akár az életed árán is meg kell védeni.

⁴⁸ Albul Hakim Mujahid nagykövet az iszlámábádi amerikai követség helyettes vezetőjével 1998 szeptemberében folytatott megbeszélésén állította a fentieket. *U.S. Embassy (Islamabad), Cable, 'Afghanistan: Demarche to Taliban on New Bin Laden Threat.'* September 14, 1998 (é. n.). Secret. 5. 1998ISLAMA06863. Forrás: <https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB134/Doc%206.pdf> (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)

⁴⁹ Taliban mull 'fourth proposal' on Osama (2001). *The News: Jang*, 2001. 02. 12. Forrás: www.afghannews.com/aop/today (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)

⁵⁰ Bin Ládén ebben az interjúban tagadta, hogy köze lenne a robbantásokhoz, ugyanakkor üdvözölte a cselekményt, és támogatásáról biztosította azok elkövetőit. Kijelentette, hogy minden muszlim számára engedélyezett (permissible) amerikai, brit és izraeli állampolgárok megtámadása, kifosztása és meggyilkolása. *U.S. Embassy (Islamabad), Cable, 'Usama Bin Ladin: Charge Underscores U.S. Concerns on Interviews; Taliban Envoy Says Bin Ladin Hoodwinked Them and it Will Not Happen Again.'* December 30, 1998 (é. n.). Secret. NODIS, 4. 1998ISLAMA09488. Forrás: <https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB134/Doc%2014.pdf> (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)

bizonyítékot a terrrorszervezet szerepére, így elsősorban ez akadályozta meg a kormányzati fellépést, nem az, hogy 2000 novemberében elnökválasztásokat tartottak az USA-ban.⁵¹

Az Egyesült Államok megpróbált titkosszolgálati módszerekkel is bin Ládén nyomára bukkanni, és egy alkalmas pillanatban kiemelni. Az amerikai hírszerzés először 1996-ban kezdett el alaposabban foglalkozni bin Ládennel. Ekkor jött létre egy virtuális CIA-állomás, amely hasonló státusszal létezett, mint az egyes nagykövetségeken működő rezidentúrák, de a CIA volt a székhelye, és csak a szaúdi férfival és szervezetével foglalkozott. Mellette természetesen a CIA iszlámábádi részlege is intenzíven foglalkozott a kérdéssel, ők rendelkeztek kapcsolatokkal Afganisztánban és Pakisztánban. Végül is a virtuális rezidentúra elemzői voltak azok, akik 1996–1997 során – a beérkező információkat elemezve – arra a következtetésre jutottak, hogy bin Ládén több mint egy terrorizmust finanszírozó szaúdi milliomos, és az al-Káida nevű szervezetével USA-ellenes terrortámadások végrehajtását tervezi. A szaúdi férfi a kandahári repülőtér mellett kapott egy nagyobb, zárt, egykori mezőgazdasági területet, ahova a családját is odaköltöztette. A CIA-nek már 1997-ben volt egy kizárólag afgánokból és pakisztániakból álló egysége, amelynek az volt a feladata, hogy próbálja a nap 24 órájában követni és megadni a terrorista vezér várható tartózkodási helyét az elkövetkező 6–10 órában. Amennyiben ez sikerült – volt rá példa –, akkor a CIA megpróbálta legalább másik 3–4 forrásból is megerősíteni a tényt. Ha ez is eredménnyel zárult, akkor került elvileg az amerikai elnök kezébe a döntés, hogy mozgósítja-e azt az akciócsoportot, amelybe az Indiai-óceánon e célból állomásozó hadihajók vagy tengeralattjárók és harci helikopterek tartoztak. Ennek az egységnek a riadókészültsége lehetővé tette, hogy a jelzéstől számított 6 órán belül lecsapjon Afganisztán bármely pontjára.⁵²

A rajtaütésről készült tervet 1997 végén kétszer is begyakoroltatták az afgánokkal az CIA pakisztáni ügynökei, miközben Washingtonban arról folyt a vita, hogy milyen esélye lenne egy ilyen akciónak, megvan-e a jogi felhatalmazás rá, és főleg, hogy milyen politikai következményekkel kell szembesülni az elnöknek, ha gyerekek és nők is meghalnak, vagy kudarcba fullad a rajtaütés. A tervezésben részt vevő CIA-ügynökök 40%-os esélyt adtak az akció sikeres végrehajtásának, ez azonban a vezetésnek és a Nemzetbiztonsági Tanácsnak kevés volt. George Tenet, a hírszerző szervezet nemrég kinevezett igazgatója, maga is óvatos volt, többször egyeztetett Sandy Berger nemzetbiztonsági főtanácsadóval, mire 1998 májusára arra jutottak, hogy a kockázatok miatt lefűjják az akciót. Clinton elnököt így nem is tájékoztatták az eseményekről.⁵³

1999 májusában a CIA-nek ismét relatíve pontos információi voltak arról, hogy néhány napon belül bin Ládén mikor és hol fog tartózkodni Kandahárban, a támadás azonban megint elmaradt, mert a Nemzetbiztonsági Tanácsban nem mertek dönteni az akcióról. Ekkor 50%-ra tették az információ pontosságát. Az utólagos elemzések szerint a tanács óvatosságát az indokolta, hogy – téves CIA-információk alapján – hetekkel korábban véletlenül a kínai nagykövetséget támadták meg Belgrádban a koszovói háború alatt, és általában is minden korábbi rakétatámadás jelentős negatív visszhangot keltett az USA ellen a nemzetközi közvéleményben.⁵⁴

⁵¹ National Commission on Terrorist Attacks 2004, 195–196.

⁵² GELLMAN, Barton (2002): A Strategy's Cautious Evolution Before Sept. 11, the Bush Anti-Terror Effort Was Mostly Ambition. *The Washington Post*, 2002. 01. 20. 1.

⁵³ National Commission on Terrorist Attacks 2004, 112–114.

⁵⁴ National Commission on Terrorist Attacks 2004, 140–142.

Összefoglalva a Clinton-kormányzat 8 évét, két, jól elhatárolható időszakra osztható a korszak. 1997-ig nem volt amerikai külpolitika Afganisztán felé, azt jószerével az Unocal amerikai olajvállalat érdekei befolyásolták, amelyeket az általános amerikai külpolitikai elvekkel összhangban (amerikai gazdasági szereplők támogatása) a külügyminisztérium is támogatott. Ez az érdektelenség, valamint az információk hiánya magyarázta azt is, hogy Washington kezdetben jóindulatúan állt a Tálibánhoz, és nem igazán tudta felmérni a szervezet szélsőséges nézeteit, a nemzetközileg üldözött terrrorszervezeteknek nyújtott támogatását. A Clinton-korszak második időszakában, amely érdemben egybeesett Bill Clinton újraválasztásával, egyre határozottabb Afganisztán-politika artikulálódott, elsősorban Oszáma bin Ládén és az al-Káida nemzetközi, így amerikai célpontokat érő támadásai miatt is. Új típusú fenyegetésről lévén szó, a washingtoni adminisztráció nem volt felkészülve olyan paradigmaváltást igénylő külpolitikai lépések meghozatalára, amelyeket majd 2001 szeptembere után lépnek meg.

A járulékos károktól tartva nem hagyta jóvá titkos CIA-műveletek végrehajtását Oszáma bin Ládén ellen, a tálibokkal a megszokott diplomáciai keretek között folytatott tárgyalásokat, és továbbra is pakisztáni és szaúdi partnereire igyekezett támaszkodni bin Ládén kiadatása érdekében. Az egykori diplomáciai táviratokat olvasva meglepő, hogy a tálib diplomaták mennyire a „bolondját járatják” az amerikai diplomatákkal, olyan dolgokat ígérve meg nekik, amelyeket később letagadtak vagy egyszerűen meggondolták magukat. Az is tény, hogy az Egyesült Államok érdemi eszközökkel sem rendelkezett, amelyekkel nyomást tudott volna gyakorolni a tálibokra. Nem álltak diplomáciai kapcsolatban, nem volt gazdasági kapcsolat a két fél között, a tálibok uralta Afganisztán szinte semmilyen módon nem integrálódott az amerikai vezetésű világrendbe.

Amerikai–afgán kapcsolatok 2001 után

A 2001 januárjában beiktatott Bush-kormány Afganisztán-politikája két tekintetben szakított az addigi hagyományokkal. Egyrészt feladta volna azt a semlegességi politikát, amely szerint nem támogat egyetlen felet sem a konfliktusban. A külügyminisztérium részéről érkező kezdeményezés – a tálibok ellenzékének fegyveres támogatására és a fundamentalista rezsim megdöntésére – 2001. szeptember 10-én került az elnök asztalára.⁵⁵

A második jelentős lépés az amerikai olajlobbi ismételt felbukkanása volt Washingtonban. Sokakat rémülettel töltött el, hogy alacsonyabb rangú tálib vezetők ismét kormányzati tisztségviselőkkel folytattak közvetlen tárgyalásokat a fővárosban, miközben a Bush-adminisztráció erős kapcsolatrendszere az olajmultikkal nyilvánvaló volt mindenki számára. Leporolták az 1998-ban már félretett olaj- és földgázvezeték terveit, és ismét megindultak a találgatások. A fenti terveket és elképzeléseket söpörték el a 2001. szeptemberi terrortámadások, amelyekre válaszul az Egyesült Államok megdöntötte a tálib

⁵⁵ Bár a külügyminisztérium döntése a maga nemében nagy horderejű volt, a sajátos afgán belpolitikai viszonyok miatt a szerző véleménye szerint nem jelentette volna az amerikai dollármilliók és fegyverek érkezése a tálib rezsim bukását, maximum az 1996 előtti állapotok visszaállását. 2001-re gyakorlatilag Irán, Oroszország, Üzbegisztán és Tádzsikisztán segítette fegyverrel és pénzzel (Franciaország és Kína pedig kisebb mértékben más eszközökkel) az ellenzékét, akik ezek ellenére egyre veszítettek az ellenőrzésük alatt álló területekből.

rezsimet, ám a gyors katonai sikereket beárnyékolta, hogy a Talibán/al-Káida csúcvezetői közül senkit sem sikerült elfogni.

A Bush-adminisztráció hamar érdeklődését veszítette Afganisztán iránt, ami csak annak volt meglepő, aki azt hitte, az USA valóban hosszú távú államépítési elképzelésekkel érkezett az országba. Ezzel szemben a Fehér Ház már 2002-től az Irak elleni háború megindítását kezdte el tervezni, és ennek rendelt alá minden diplomáciai és katonai erőfeszítést. Afganisztán 2003-ra ismét feledésbe merült (kevésbé pesszimistán fogalmazva: háttérbe szorult) az amerikai külpolitikában, és Washingtonban egészen 2007-ig csak tűzoltás jelleggel foglalkoztak az országgal.

Barack Obama elnökválasztási kampánya jelentős változást ígért: megválasztása esetén az amerikai erők afganisztáni kivonását is célul tűzte ki (az iraki kivonulásban nem volt vita közte és John McCain republikánus jelölt között). Valóban, megválasztása után az új amerikai elnök külpolitikai gondolkodásának első évét az Afganisztán-stratégiájának kialakítása kötötte le. Obama 2009 decemberében elmondott programbeszéde jelölte ki az amerikai cselekvési tervet, amelynek értelmében 2015 decemberére kivonultak volna az amerikai erők. A terv végül kudarcot vallott, az afganisztáni polgárháború túl komplexnek bizonyult, és a Fehér Ház kénytelen volt a határidő után is csapatokat hagyni az országban. Az Obama-adminisztráció hátralévő idejét a 2016-os elnökválasztás idejéig ismét a kivárás jellemezte.

A Trump-adminisztráció 2017 januárja óta új stratégiával, érdemi elképzelésekkel nem jelentkezett. A kézirat lezárása idején (2018. augusztus) az új adminisztráció tevékenységét – egy kisebb kiegészítés után – egyelőre szintén a tűzoltás jellegű fellépés jellemzi.

Mint korábban bemutattam, a 2001-es amerikai beavatkozás anélkül történt meg, hogy az USA rendelkezett volna kivonulási stratégiával is. Ilyenre először 2009-ben került sor, ám az Obama-adminisztráció is csak akkor tudott volna teljesen kivonulni, ha megkockáztatja azt a külpolitikai blamázszt, hogy az általa felépített és működtetett demokratikus afgán rezsim összeomlik a felkelők nyomása alatt. Egy ilyen döntés meghozatalára egyelőre nincs felkészülve Washington, így az afgán polgárháború – és benne az amerikai jelenlét – tovább folytatódik.

Az Obama-adminisztráció újszerű hozzáállásának volt része, hogy a konfliktust – helyesen – regionális problémaként fogta fel, Afganisztán mellett Pakisztánt is a megoldás részének tekintette. Ennek megfelelően az adminisztráció 8 éve alatt az Afganisztán-stratégia számos lépése, intézkedése Pakisztánt is érintette. A területi korlátok miatt erre csak ritkán tudunk kitérni.

A Bush-adminisztráció elképzelései Afganisztánról a 2001. szeptemberi terrortámadások előtt

A 2000-es elnökválasztások után a beiktatására készülő új Bush-adminisztráció már alapos tájékoztatást kapott a Talibánnal kapcsolatos amerikai álláspontról, a növekvő frusztrációról, a tehetetlenségről és az aggodalmakról, amelyeket az Oszáma bin Ládennel és az al-Káidának nyújtott menedék miatt érzett a Fehér Ház. Az új kormányzat felállása után a Nemzetbiztonsági Tanács először áprilisban foglalkozott az al-Káida és a tálibok kérdésével, miután Bush elnök megelégedte a CIA részéről folyamatosan érkező jelentéseket

a szervezet jelentette fenyegetésekről és a várható újabb támadásokról. A tanács áprilisban és májusban is foglalkozott a kérdéssel, és arra jutottak, hogy a terrrorszervezetet immár nem elég feltartóztatni, meg is kell semmisíteni. Ez azonban két problémát vet fel: egyrészt ezt nem lehet megtenni Afganisztán megtámadása nélkül, másrészt kérdéses Pakisztán szerepe ebben a helyzetben, amelynek hírszerzői és katonai szervezetei szorosan együttműködnek a tálibokkal és talán az al-Káidával is.⁵⁶

E kérdések eldöntése már az amerikai elnökre várt, ám amíg ez megtörtént volna a nyári szünetet követően, az amerikai intézmények a korábbi rutin szerint folytatták a munkájukat. Az Egyesült Államok és a Talibán képviselői ez alatt az idő alatt 4 alkalommal találkoztak.⁵⁷ Az egyik ilyen alkalom 2001 márciusa volt, amikor Leila Helms lobbista egy amerikai körutat szervezett a Talibán néhány képviselőjének. A küldöttség a megbeszélések során találkozott a CIA és a külügyminisztérium képviselőivel, akikkel Oszáma bin Ládén és a közép-ázsiai földgáz- és kőolajvezetékek jövőjéről folytattak tárgyalásokat. Talán ennek az útnak eredményeként a Bush elnök egyik legfajszínűsabb támogatójának tartott Enron vállalat ismét leporolta az 1998 óta pihentetett terveket, és júliustól ugyanolyan humanitárius projekteket kezdett finanszírozni, mint az Unocal az 1990-es években.⁵⁸ Egy másik alkalommal, a nyár során, egy informális nemzetközi találkozóon ültek tárgyalóasztalhoz Berlinben. Az amerikai diplomaták állítólag a rezsim megdöntésével fenyegették a tálibokat, amit a többi tárgyalópartner (oroszok, irániak és pakisztániak) értetlenül és meglepődve konstataáltak.⁵⁹

Tavasszal a CIA körutazást tett az ellenzék által ellenőrzött területeken, ahonnan visszatérve egy hosszú listát állítottak össze arra az esetre, ha az adminisztráció a támogatás mellett döntene. A hírszerző szervezet javaslata egy 125–200 millió dolláros keret volt (helikopterek, lőszer, téli ruházat, hírszerzési adatok és készpénz), amellyel megerősíthető lett volna az ellenzék.⁶⁰

A nyári szünet elteltével, 2001. szeptember 4-én hagyta jóvá George W. Bush az adminisztráció új politikáját. Eszerint a Talibán felé Washington tesz még egy kísérletet, hogy diplomáciai úton figyelmeztessék őket annak következményeire, ha nem adják ki bin Ládént. Eközben a CIA megkapta az engedélyt Ahmed Sah Maszúd és az Északi Szövetség támogatására, hogy azok ne szenvedjenek végső vereséget.⁶¹ Ha a diplomáciai erőfeszítések kudarcot vallanak, akkor a tálibellenes erők támogatásával fogja kiereszokolni a döntést az Egyesült Államok. Ha ez is kudarcba fullad, akkor az Egyesült Államok fogja megdönteni – helyi erők bevonásával – a Talibánt. A Nemzetbiztonsági Tanács szakértői úgy becsülték, hogy ha minden lépésen végig kell menni, akkor ez 3 évet vehet igénybe.⁶²

⁵⁶ COLL 2004, 564–565.

⁵⁷ *US Engagement with the Taliban on Usama bin Laden* (é. n.). Még egy találkozóra került sor július után, amikor a külügyminisztérium Közép-Ázsiáért felelős helyettes államtitkára, Christina Rocca, a Talibán pakisztáni képviselőjével, Abdul Salam Zaeffel, találkozott augusztusban. BRISARD, Jean-Charles (2002): Al-Qaida monitored U.S. negotiations with Taliban over oil pipeline. *Salon*, 2002. 06. 05. Forrás: www.salon.com/2002/06/05/memo_11/ (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)

⁵⁸ BRISARD 2002.

⁵⁹ BRISARD 2002.

⁶⁰ GELLMAN 2002, 1.

⁶¹ 2001 októberében az Északi Szövetség frakciói már csak az ország 5%-át uralták Afganisztán északkeleti területein.

⁶² GELLMAN 2002.

A nemzetbiztonsági elnöki direktíva-9 (NSPD-9) aláírását 2001. szeptember 10-ére tervezték, azonban ezen a reggelen az al-Káida két merénylete megölte Afganisztánban Ahmed Sah Maszúdot. Washingtonban válságtanácskozást tartottak. A következő napon az Egyesült Államokat terrortámadás érte a fővárosban és New Yorkban. A válasz nem maradt el, a katonai és diplomáciai lépések megtétele mellett végül 2001. október 25-én írta alá George Bush az NSPD-9-et.⁶³

A Talibán megdöntése: amerikai válasz 2001. szeptember 11-re

A Világkereskedelmi Központ ikertornyai és a Pentagon elleni támadások után nem volt többé kérdés, hogy az Egyesült Államok milyen módon tárgyaljon a tálibokkal, milyen formában kényszerítse őket Oszáma bin Ládén kiadására. Bekövetkezett, amire 1998 után számtalan alkalommal már figyelmeztették a Talibánt: az al-Káida által elkövetett terrorcselekményekért őket is felelőssé tette Washington. George Bush 2001. szeptember 20-án ultimátumot intézett a Talibánhoz, amelyben felszólította a mozgalmat, hogy adja át Oszáma bin Ládent és az al-Káida többi vezetőjét, zárja be a kiképzőtáborokat és engedje szabadon a nyugati túszoikat.⁶⁴

A Fehér Ház több vonalon kezdte el az Afganisztán elleni támadás megszervezését. Diplomáciai téren – az amerikai külpolitika általános elveivel összhangban – egy minél szélesebb koalíció szervezése volt a cél, de a konkrétumok szintjén Bush a háború minél előbbi megindítását akarta. Robotrepülőgépek indítása néhány sátor ellen – a Clinton-adminisztráció válasza 1998-ban – nem volt elfogadható. Egy Afganisztán elleni támadáshoz – tekintve a földrajzi sajátosságokat – Pakisztán hozzájárulásához mindenképpen szüksége volt Washingtonnak. Iszlámábád korábbi kétkulacos politikája miatt a Fehér Ház 2001. szeptember 13-án ultimátumot adott Pervez Musharraf elnöknek.⁶⁵ Üzbegisztán már kevésbé bizonyult ilyen könnyű esetnek. Bár a két ország között már az 1990-es évek óta szoros együttműködés volt a terrorizmus elleni harc keretében, hosszas tárgyalásokra és magas szintű amerikai delegációkra volt szükség, hogy az ország teljhatalmú elnöke, Iszlám Karimov, beleegyezzen az amerikai erők felvonulásába az ország területén.

Pakisztán közben két alkalommal is magas rangú delegációt küldött Kandahárba, hogy valahogy megpróbálja meggyőzni a tálibokat bin Ládén kiadásáról. Musharraf tisztában volt vele, hogy ennek a háborúnak ő lesz a legnagyobb vesztese (azok közül, akiket nem támad meg az USA), mert a háború elindulása után nem játszhatja tovább a kettős játékot, és mindaz a befektetés, amelyet idáig a tálib mozgalomba beleöltek, elvész. Először a kormányzat képviselői jártak Omár mollánál szeptember 17-én. A 3 napos út eredménye egy ígéret lett, amely szerint összehívna egy nagygyűlést az ország vallástudósaiból, akik majd döntenek arról, hogy kiadható-e bin Ládén. Szeptember 27-én egy újabb küldöttség

⁶³ Forrás: https://fas.org/irp/congress/2004_hr/rumsfeld_statement.pdf

⁶⁴ Bush delivers ultimatum (2011). *CNN*, 2011. 09. 21. Forrás: <http://edition.cnn.com/2001/WORLD/asiapcf/central/09/20/ret.afghan.bush/> (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)

⁶⁵ WOODWARD, Bob (2002): *Bush at War*. New York, Simon and Schuster. 59.

érkezett a tálibok szülővárosába. Ezúttal befolyásos pakisztáni vallási vezetők tettek kísérletet arra, hogy rábírák a tálibokat döntésük megváltoztatására, mindhiába.⁶⁶

Katonai értelemben tehetetlennek bizonyult az Egyesült Államok. Afganisztán azon kevés ország közé tartozott, amelynek megtámadására még a tervezőasztaloknál lefolytatott hadgyakorlatok során sem készültek tervek. Mivel a tervek elkészítése, egy katonai invázió megtervezése időt vett igénybe (mint látni fogjuk, az első 2–3 tucat katona csak egy hónap múlva tudott megérkezni), ezért a CIA-re jóval nagyobb szerep hárult.⁶⁷

Az Afganisztán területének 5%-ára visszaszorított Északi Szövetség megnyerése nem tűnt kérdésesnek. Üzbegisztán felől már szeptember 26-án megérkezett az első CIA-egység és 3 millió dollár. A pénz az átállni szándékozó tálib vezetők lefizetését és az információgyűjtés hatékonyságának növelését szolgálta. Az első különleges műveleti katonai egység csak egy hónappal később, október 19-én érkezett meg a CIA csoportjához. Október 20-án és 25-én újabb különleges műveleti egységek érkeztek Észak-Afganisztánba, ezúttal is a már jelen levő CIA-egységek mellé. Az eljárás az volt, hogy a hírszerzés által feltérképezett célpontokra a katonai egységek hívtak precíziós légicsapásokat, ezzel párhuzamosan a CIA által kiosztott pénzből további fegyvereseket tudtak toborozni a felkelő parancsnokok.⁶⁸ Dél-Afganisztánban a CIA emigrációban lévő, egykori hadurak segítségével próbált felkelést kirobbantani. Az iszlámábádi CIA-rezidentúra egyszerre több párhuzamos programja közül végül a Hamed Karzai és Gul Agha Serzái kezdeményezte felkelésnek volt köszönhető, hogy idővel Uruzgán és Kandahár tartományok is elestek.⁶⁹

Az amerikai haderő 2001. november 7-én kezdte el bombázni Afganisztánt, először Mazar-i Sharif esett el északon, november 9-én. A város elvesztése után aránylag gyorsan összeomlott a tálib mozgalom északon. Kabult november 12-én foglalták el az Északi Szövetség katonái, míg a Talibán politikai központja, a déli Kandahár december 9-én esett el. A háború első, döntő szakasza ezzel véget ért. A CIA becslései szerint 70 millió dollárt osztottak szét a különböző hadurak között, míg az együttműködést és a légicsapásokat 110 CIA-tiszt és a különleges erők 316 katonája irányította.⁷⁰

⁶⁶ A dzsirga egyébként arra az eredményre jutott, hogy nem dönthet, és a kérdést, marad vagy megy, bin Ládenre bízták. LODI, Sardar (2002): Collapse of the Taliban. *Defence Journal*, 2002. 12. Forrás: www.defencejournal.com/2001/december/collapse.htm (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)

⁶⁷ DAALDER, Ivo H. – LINDSAY, James M. (2003): *America Unbound. The Bush Revolution in Foreign Policy*. Washington D. C., Brookings. 100–101.

⁶⁸ Az első CIA-egység már szeptember 19-én elindult, de 6 napba telt, mire bejutottak a Pandzsír-völgybe, Ahmed Sah Maszúd bázisához. A különleges műveleti egységek viszonylag lassú beérkezésének az volt az oka, hogy amíg a hadsereg nem tudta biztosítani a katonák normák szerinti kimentését, addig a Pentagon nem volt hajlandó beküldeni őket Afganisztánba. Lásd erről a CIA-csoport vezetőjének visszaemlékezését és a különleges műveleti katonákkal elsőként interjút készítő újságíró beszámolóját. SCHROEN, Gary C. (2006): *First In. How Seven CIA Officers Opened the War on Terror in Afghanistan*. New York, Presidio Press; MOORE, Robin (2003): *Task Force Dagger. The Hunt for Bin Laden*. New York, Random House. 113–115.

⁶⁹ Erről lásd GRENIER, Robert L. (2015): *88 Days to Kandahar*. New York, Simon and Schuster.

⁷⁰ Az észak-afganisztáni Kunduzban több ezer foglyot sikerült ejteni, mivel itt a Talibán „nemzetközi brigádja” (csecsenek, uigurok, pakisztániak, üzbégek stb.), illetve az al-Káida katonai egysége nem tudott hova visszavonulni, nem tudott civillé válni egy olyan környezetben, ahol még a nyelvet sem beszélte. Pakisztán, cserébe a háborúban való együttműködésért, amerikai jóváhagyással, titkokban több ezer pakisztáni önkéntest (közük saját katonatisztjeit) mentetett ki helikopterekkel. Csak e mentőakció befejezése után engedte az USA, hogy az ellenzék bevonuljon a városba, és foglyul ejtse azokat, akik nem jutottak ki a városból. Pak Taliban

Államépítés félgőzzel

A Talibán ellen indított hadműveletek még nem fejeződtek be, amikor 2001 decemberében az ENSZ irányításával a különböző afgán csoportok képviselői összeültek a németországi Bonnban, hogy megegyezzenek az ország jövőjéről. A tárgyalásokon a tálibok kivételével a legfontosabb politikai csoportok vettek részt: az Északi Szövetség, a Római Csoport, a Pesavari Csoport és a Ciprusi Csoport.⁷¹ Az Egyesült Államok szerepe látszólag formális volt, annak az úgynevezett 6+2 csoportnak a tagjaként vett részt a tárgyalásokon, amely Afganisztán 6 szomszédját és Oroszországot, illetve az USA-t tömörítette. A tárgyalásokon Zalmay Khalilzad és James Dobbins nagykövet képviselte Washingtont. Az egyezkedések alatt hamar világossá vált, hogy a legesélyesebb jelölt Hamed Karzai ellenzéki politikus lett, mint az a személy, aki a legkevésbé irritálta az egyes érdekcsoportokat, de különösen az Északi Szövetség vezetőit. Az egyetlen akadályt az jelentette, hogy az ország formálisan hivatalban lévő elnöke – a posztot 1991 óta betöltő Burhanuddin Rabbani – vonakodott lemondani. Miután több európai vezető felhívta az afgán elnököt, a végső lökést Khalilzad telefonhívása és egy állítólag „eltévedt”, az afgán elnök rezidenciája közelében landolt amerikai bomba adta.⁷²

A 9 napi tárgyalás után december 5-én aláírt bonn–petersbergi egyezmény elsősorban a demokratikus Afganisztán alapjait kívánta megeremteni.⁷³ A cél az volt, hogy 2005 végéig létrejessenek mindazok az intézmények, amelyek egy demokratikus jogállam működéséhez elengedhetetlenek, és amelyek biztosítják a hatalom legitim működését. Petersbergben a hatalom elosztását az Északi Szövetség képviselői diktálták, és csak a nemzetközi közösség és az ENSZ képviselőinek volt köszönhető, hogy más csoportok is szerephez juthattak. A gyors megegyezésben kulcsszerepet játszott, hogy a tálibokat amerikai segítséggel legyőző Északi Szövetség a hátuk mögött tudhatta az Egyesült Államok katonai támogatását, a szövetség befolyásos hadurairól megkapták az átmeneti hatóság olyan kulcspozícióit, mint a hadügy-, a külügy- és a belügyminisztérium.⁷⁴

A dokumentum értelmében 2001. december 22-ig ideiglenes kormányzó hatóságot (Interim Authority) kellett felállítani, amelynek feladata lett az ideiglenes nemzetgyűlés (Emergency Loya Jirga) megszervezése. Ezen a gyűlésen a meghívottak megválasztották az átmeneti kormányzó hatóságot (Transitional Authority), amely aztán az alkotmányozó

fighters airlifted during US action (2002). *Times of India*, 2002. 01. 24. Forrás: www.afgha.com/article.php?sid=11720&mode=thread&order=0&thold=0 (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.); WOODWARD, Bob (2002): CIA Led the Way With Cash. *Washington Post*, 2002. 11. 17. Forrás: www.washingtonpost.com/wp-dyn/articles/A3105-2002Nov17.html (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)

⁷¹ Az Egyesült Államok elsősorban e csoport segítségével döntötte meg a fundamentalista szervezet hatalmát, bár az igazsághoz az is hozzátartozik, hogy az Északi Szövetség régebbi támogatói közé tartozott Oroszország, Kína és számos közép-ázsiai posztszovjet állam. A Római Csoportba az olasz fővárosban évtizedes száműzetését töltő király hívei tartoztak. A Pesavari Csoport tagjai mérsékelt mudzsahedek és szekuláris emigránsok voltak, míg a Ciprusi Csoportba az Irán által támogatott szervezetek tartoztak.

⁷² RASHID, Ahmed (2009): *Descent into Chaos: The U.S. and the Disaster in Pakistan, Afghanistan, and Central Asia*. London, Penguin Books, 106.

⁷³ *Agreement on Provisional Arrangements in Afghanistan Pending the Re-establishment of Permanent Government Institutions* (é. n.). Forrás: www.un.org/News/dh/latest/afghan/afghan-agree.htm (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)

⁷⁴ KATZMANN, Kenneth (2006): *Afghanistan: Post-War Governance, Security, and U.S. Policy*. CRS Report for Congress. 9. Forrás: <http://fpc.state.gov/documents/organization/76841.pdf> (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)

nemzetgyűlést (Constitutional Loya Jirga) szervezte meg.⁷⁵ A Jirga által elfogadott, immár végleges alkotmány alapján került végül sor – az előzetes tervekhez képest némi csúszással – 2004. október 9-én az államfő-, 2005. november 3-án a parlamenti választásokra. Mindkét referendumon meglepően magas választói részvételt mértek a nemzetközi megfigyelők. 70%-os részvételi arány mellett az államfőválasztást – a szavazatok 55,4%-át megszerezve – Hamid Karzai nyerte. A parlamenti választásokon a részvétel szerényebb, de a polgárháborús múltat tekintve még mindig magas, 50%-os volt.⁷⁶

Az államépítés folyamatának egyik legfontosabb momentuma az alkotmány megszüvegezése és elfogadása volt. Az eredeti tervezet az 1963-as, még az egykori uralkodó Zahir sah alatt elfogadott alkotmányt vette alapul, amely bevezette az alkotmányos monarchiát az országban. A 2003-as tervezet egy közvetlenül választott elnökről, miniszterelnökről, kétkamarás parlamentről és alkotmánybíróság felállításáról szólt. Ebben a rendszerben az elnöknek széles körű végrehajtó hatalma lett volna, a miniszterelnök felelőssége pedig abban állt, hogy biztosítsa a törvények betartását, védje az ország szuverenitását és kezelje a pénzügyeket. Ez az eredeti tervezet megosztotta volna a végrehajtó hatalmat az elnök és a miniszterelnök között, illetve a végrehajtó hatalom korlátozására létrehozott volna egy alkotmánybíróságot is. Ehhez képest a végleges alkotmánytervezet a miniszterelnök posztját eltüntette, az alkotmánybíróságnak szánt hatalmat pedig a legfelsőbb bíróságnak juttatta. Az USA érdeke az volt, hogy Karzai ideiglenes elnök hatalma minél kikezdetlenebb legyen, és azt ne kérdőjelezhesse meg sem a törvényhozás, sem a bírói hatalom.⁷⁷

A 2003. december 14-én megnyitott alkotmányozó Loya Jirga több mint 3 hétig tárgyalta az alkotmánytervezetet. Itt is megfigyelhető volt az a jelenség, hogy Karzai erős elnöki hatalmának biztosítására nem nyilvános megállapodásokat kötött különböző hadurakkal és politikai szereplőkkel. Az alkotmány elfogadása pozitív visszhangot váltott ki a nyugati világban. Kofi Annan, az ENSZ főtitkára, az alkotmány megszületését történelmi jelentőségű sikerként értékelte, George W. Bush pedig úgy nyilatkozott, hogy ez a momentum a demokratikus intézmények biztos alapját fogja képezni. Az alkotmány elfogadása Karzai és az őt támogató Egyesült Államok sikerét jelentette, de a megfigyelők közül többen kétkedtek abban, hogy ez a dokumentum vagy bármely alkotmány elég lehet ahhoz, hogy egy országot rövid idő alatt demokratikussá tegyen.⁷⁸

Az elnök hatalmát szinte semmi sem korlátozza, ellentétben a törvényhozó és bírói hatalmi ágakkal. Az elnöki jogkörbe tartozik a háború indítása, szükségállapot elrendelése, a miniszterek, a főügyész és a parlament felső háza egyharmadának kinevezése, a bírák kinevezése és felmentése, illetve népszavazást írhat ki fontos nemzeti, politikai, társadalmi és gazdasági kérdésekben.⁷⁹ Ebben a rendszerben az elnök akár úgy is tud kormányozni,

⁷⁵ INGALLIS, James (2004): *The New Afghan Constitution: A Step Backwards for Democracy. Foreign Policy In Focus*. 4. Forrás: www.fpiif.org/papers/2004afghanconst.html (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)

⁷⁶ KATZMANN 2006, 8–9.

⁷⁷ GOODHAND, Jonathan – SEDRA, Mark (2006): *Bargains for Peace? Aid, Conditionalities and Reconstruction in Afghanistan*. The Hague, Netherlands Institute of International Relations. 59–60.

⁷⁸ ESFANDIARI, Golnaz (2004): Afghanistan: Loya Jirga Approves Constitution, But Hard Part May Have Only Just Begun. *Radio Free Europe*, 2004. 01. 05. Forrás: www.rferl.org/featuresarticle/2004/01/a2ad922a-ad1f-4194-8b43-bf5b47f5427e.html (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)

⁷⁹ The Constitution of Afghanistan. (60., 64. és 65. cikkely.) Forrás: www.afghan-web.com/politics/current_constitution.html (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)

hogy figyelmen kívül hagyja a törvényhozás ellenkezését, hiszen a nemzetgyűlésnek nincs erős eszköze arra, hogy korlátozza a végrehajtó hatalmat.

A központ és a tartományok viszonyát tekintve is Kabulban összpontosul a hatalom. Az önkormányzatiság szinte ismeretlen, az egyes minisztériumok minden tartományban rendelkeznek helyi kirendeltséggel, leképezve a központi adminisztráció struktúráját. Szerepük azonban csak a végrehajtásra korlátozódik, minden döntéselőkészítési, pénzügyi kérdésben csak az adott tárca fővárosban székelő tisztviselői határozhatnak. A szinte példanélküli centralizáltság azért ellentmondásos, mert a gyenge közigazgatási szervezet, a szakemberhiány, az infrastruktúra hiánya és legfőképpen a társadalmi szokások mind-mind amellett szólnak, hogy ez a felépítés – a kezdetekben legalábbis – nem lesz működőképes.

Az államépítés intézményi részének lezárását az új alkotmány szerint megtartott elnökválasztás (2004) és a parlamenti választások jelentették (2005).

Az államépítés kiszervezése: felkészülés az iraki invázióra

A nemzetközi közösség szerepe az államépítés első szakaszában kulcsfontosságú volt, hiszen gyakorlatilag mindent nekik kellett biztosítani a biztonság és a fejlesztések terén is. Az Egyesült Államokkal az élen a nemzetközi közösség mintegy 4,5 milliárd dollárt ajánlott fel a következő évben, amely ugyan afgán viszonylatban jelentős összegnek számított, messze alacsonyabb volt a korábban a Balkánon, Ruandában vagy Kelet-Timorban elköltött összegeknél.

A biztonság, illetve annak hiánya az első pillanattól problémát jelentett. Hiába választották meg Hamid Karzait az ország ideiglenes vezetőjének, majd államfőjének, ha Kabulon kívül az ellenzékéből és emigrációból visszatért egykori hadurak gyorsan visszaszerezték hatalmukat, gyakran az amerikai haderő támogatásával. Mint említettük, a tálibok legyőzése minimális nyugati katonai jelenlét mellett történt, és mind az USA, mind a nyugati szövetségesek rendkívül óvatosak voltak, hogy azonnal jelentős katonai erőt küldjenek a közép-ázsiai országba. Aggodalmaik jogosak voltak abban az értelemben, hogy a legtöbb nyugati ország hadserege nem volt képes ilyen műveletre (a földrajzi távolság miatt), és a korábbi szovjet invázió kudarca is riasztó volt.

Ennek megfelelően a bonn–petersbergi egyezményből következően létrehozott 4500–5000 fős International Security Assistance Force csak a főváros és környékének biztosítását látta el. Ebben a szervezetben főleg európai országok vettek részt, az USA érdemben nem küldött erőket. Mivel a szervezet irányítása 6 havonta rotálódott a vezető nemzetek között, és hamar világossá vált, hogy a nemzetközi közösségnek a biztonság terén nyújtott támogatása elégtelen lesz a jövőben (2004–2005-re több referendumot és választást terveztek, amelyek sikeres megtartása az államépítés kapcsán kulcsfontosságú volt), 2003 augusztusától a NATO átvette az ISAF irányítását, és innentől a szövetség gondoskodott a katonai törzs biztosításáról és a misszió irányításáról.

Az USA sokáig ellenezte az ISAF kiterjesztését, egyáltalán a mélyebb elköteleződést. A félelmeket jól foglalta össze James Dobbins, aki 2001–2002-ben az ország afganisztáni nagykövete volt, előtte pedig több alkalommal dolgozott a Fehér Ház különmegbízottjaként Bosznia-Hercegovinában, Koszovóban és Haitin. Dobbins szerint a Bush-adminisztráció tartózkodásának számos oka volt. A legfontosabb talán, hogy Afganisztánt csak a terroriz-

mus elleni háború első állomásának tekintették (ez később beigazolódott), és nem kívánták ott lekötni az erőiket. A helyben lévő, mintegy 8000 fős amerikai erő feladata is csak a tálibok és az al-Káida tagjainak „levadásása” volt, amelynek érdekében mindenféle hadúrral együttműködtek (ezzel aláásva az általuk támogatott Hamid Karzai államfő hatalmát). A Bush-adminisztrációnak fenntartásai voltak azzal a kialakuló gyakorlattal szemben is, hogy minden jelentős nemzetközi válság után az USA főszerepet vállal az államépítésben is (lásd Bosznia-Hercegovina, Koszovó, Kelet-Timor).⁸⁰

Az Egyesült Államok megoldása az államépítés kiszervezésére a nemzetköziesítés és az úgynevezett Tartományi Újjáépítési Csoportok (Provincial Reconstruction Team, PRT) kialakítása volt. Mint említettük, a NATO 2003-ban már átvette az ISAF-misszió irányítását, ám ezt követően széles körű amerikai erőfeszítések történtek, hogy a katonai misszióban minél több ország vegyen részt, beleértve nem NATO-országokat is. Ausztrália, Új-Zéland, Svédország, Finnország, Jordánia és a szövetségi tagságra aspiráló kaukázusi és balkáni országok is csatlakoztak az ISAF-hoz. Kifejezetten az államépítés feladatainak átvállalására jöttek létre a PRT-k, mint az elnevezés is mutatja, tartományonként. Az Egyesült Államok csak a legkényesebb, kelet-afganisztáni tartományokat „tartotta” meg, több mint két tucatnyi másik tartományban főként NATO-országok hozták létre saját egységüket, amelyek jelentős fejlesztési forrásokkal rendelkezve próbálták az adott tartományban a kormányzat ellenőrzését kiterjeszteni.⁸¹

A stratégiai autonómia fenntartása érdekében az Egyesült Államok csak az erőinek egy részét helyezte az ISAF-misszió alá, a katonák egy kisebb része a *Tartós szabadság* – *Afganisztán* katonai művelet alatt továbbra is közvetlen amerikai (nem pedig koalíciós) irányítás alatt működött, elsősorban a tálib vezetők és az al-Káida és más terrrorszervezetek elleni műveleteket hajtva végre.

Az újjáépítési erőfeszítéseket úgynevezett donorkonferenciák kísérték. Az első 2002-ben Tokióban, majd Londonban (2006), Párizsban (2008), Hágában (2009), majd ismét Londonban (2010) tartották. Afganisztán saját bevételei igen szerények voltak és (történelmileg) nemzetközi támogatásra szorult, így ezek a konferenciák szolgálták azt a célt, hogy a nemzetközi közösség valamilyen formában igyekezzon informálni egymást, és koordinálni az erőfeszítéseket a hatékonyság megtartása érdekében. A donorkonferenciák tipikus menetrendje szerint a részt vevő országok – általában a Világbank által végzett számítások és a nemzeti érdekek és kapacitások mentén – ajánlottak fel forrásokat.

Az USA részéről nyújtott segély 2006–2007-ben évi 1 milliárd dollár volt, majd az Obama-adminisztráció fokozott figyelmével összhangban (lásd a következő fejezetet) 2008-tól fokozatosan emelkedni kezdett – a 2015-ös csúcshoz számító 10 milliárd dollárig.⁸²

A hatalmas összegű segélyek jelentős része mindvégig az afgán biztonsági erők kiépzésére, felszerelésére és fizetésére ment el. Egy 2017-es amerikai számvevőszéki jelentés

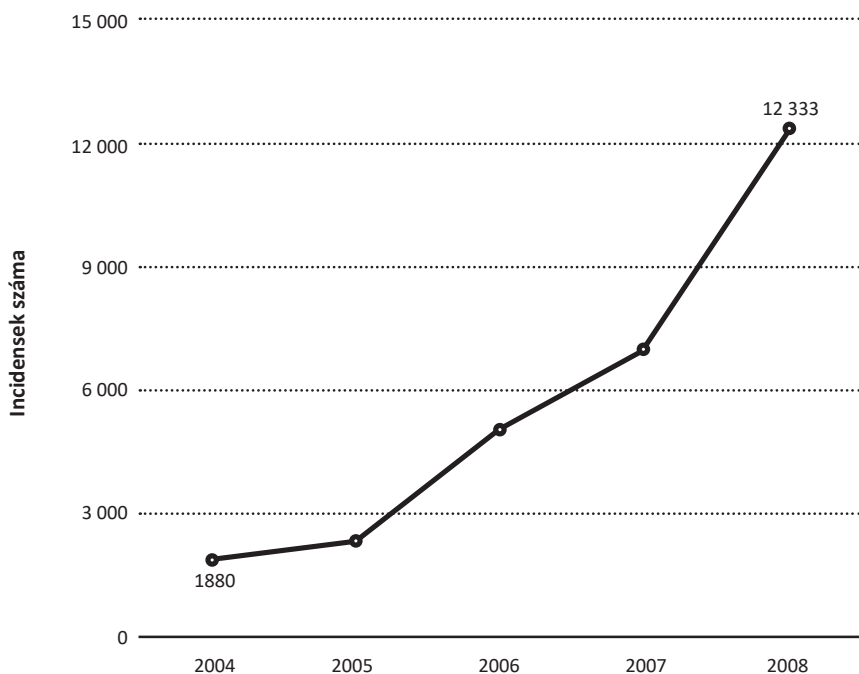
⁸⁰ DOBBINS, James et al. (2003): *America's Role in Nation-Building. From Germany to Iraq*. Santa Monica, RAND. 133.

⁸¹ WAGNER Péter (2007): *A NATO és Magyarország szerepvállalása az afganisztáni válságkezelésben*. Forrás: http://kki.hu/assets/upload/Kulugyi_Szemle_2007_01_A_NATO_szerepvallalasa_Af_.pdf (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)

⁸² *Foreign Assistance in Afghanistan* (é. n.). Forrás: <https://foreignassistance.gov/explore/country/Afghanistan> (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)

szerint 2002 óta mintegy 600 ezer kézfegyvert, 160 ezer rádiót és kommunikációs eszközt, 76 ezer járművet biztosított az USA az afgán biztonsági erőknek.⁸³

Mindezek azonban nem orvosolták az afgán állam legkritikusabb pontját, az elűzött tálibok lassú visszatérését. A 2001-es vereséget követően a mozgalom felsővezetése Pakisztánban lelt menedékre, ahol a hatóságok zaklatásától háborítatlanul élhettek, és szervezhették újjá mozgalmukat. A szomszéd ország támogatása mellett persze az afganisztáni újjáépítés lassúsága, az egykor a tálibok által elűzött korrump vezetők és hadurak visszatérése is segítette, hogy a tálibok lassan visszaszerezték befolyásukat. A mozgalom 2004-től kezdett el erősödni, először Dél- és Kelet-Afganisztánban. Bár a 2004-es és 2005-ös választásokat érdemben nem zavarták meg, de az erőszakos incidensek száma intenzíven emelkedni kezdett. Az első évben körülbelül 100%-kal, 2004 és 2008 között 556%-kal nőtt meg az incidensek száma úgy, hogy eközben sem a nemzetközi erők, sem az afgán biztonsági erők létszáma nem nőtt érdemben.

1. ábra

Az Afganisztánban bekövetkezett biztonsági incidensek alakulása 2004 és 2008 között

Forrás: Reconstructing The Afghan National Defense And Security Forces. Lessons From The U.S. Experience In Afghanistan (2017). 36.

⁸³ *Afghanistan Security. U.S.-Funded Equipment for the Afghan National Defense and Security Forces (2017).*
Forrás: www.gao.gov/products/GAO-17-667R (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)

Az Obama-stratégia – tétova kísérlet a megoldás felé

Ali Ahmed Dzsalali volt afgán hadügyminiszter úgy jellemezte a nemzetközi erők tevékenységét a 2001 és 2009 közötti időszakra vonatkozóan, mint ha egy katonai szervezet az elégtelen erőforrások és a pontatlanul meghatározott célok miatt nem 9 éven keresztül háborúskodna, hanem 9 alkalommal ugyanazt az egyéves háborút vívta volna meg.⁸⁴ Ez azt jelentette, hogy a szemben álló felek tavasztól ősziig háborúztak, télen pedig – a földrajzi és éghajlati viszonyok miatt – pihentek. A 8–10 hónapos ciklusokban elért eredményeket sosem sikerült megtartani a nemzetközi erőknek a következő tavaszig, és minden kampányidőszak szinte ugyanonnan kezdődött. Ebből az ördögi körből próbált kilépni 2008-tól az Egyesült Államok, miután az új amerikai elnök figyelme Afganisztán felé fordult.

A 2008-as amerikai elnökválasztásokon a külpolitika ismét komoly szerepet kapott. A nagypolitikában viszonylag ismeretlen demokrata elnökjelölt, Barack Obama az iraki és az afganisztáni háború befejezését jelölte meg külpolitikai prioritásának. Az elnökjelölt szerint az Irakban alkalmazott – elhibázott – amerikai politika elterelte a figyelmet Afganisztánról és az ott jelentkező, valódi fenyegetésről.⁸⁵ Bár a külpolitikai kérdések általában másodlagos fontosságúak az amerikai választási kampányokban, az Obama-adminisztrációnak kezdettől az volt a szándéka, hogy 2012-re valamilyen eredményt tudjon felmutatni a közép-ázsiai országban. Az ISAF-erőket irányító amerikai parancsnokok évek óta folyamatosan kérték, hogy a Pentagon küldjön újabb csapatokat Afganisztánba, mert a tálibok és más ellenálló csoportok egyre erősebbek, és egyre nagyobb területeket szakítanak ki a kormány fennhatósága alól.

Az első stratégiai felülvizsgálat még 2008 novemberében, az elnökválasztások idején kezdődött, és nemcsak Afganisztánra és Pakisztánra fókuszált, hanem a Közel-Kelet orszáigaira is. A felülvizsgálat eredményeit az Obama-adminisztráció „megörökölte”. A dokumentumban már megjelentek azok az elemek, amelyeket később a gyakorlatba is átültettek: az ellenállók bizonyos csoportjainak megszólítása, az afgán erők képzése és a velük való közös műveletek erősítése, az afgán kormányzati képességek erősítése, a nemzetközi – nem katonai – szereplők és erőforrások növelése.⁸⁶ Ezzel egy időben – az afganisztáni hadszíntér korábban benyújtott kérésének eleget téve – az elnök 21 ezer fővel növelte az amerikai erők létszámát, elsősorban a romló biztonsági helyzetre hivatkozva.⁸⁷

Barack Obama beiktatása után egy saját stratégiai felülvizsgálatot is elindított, mivel nem bízott teljes mértékben a hadsereg vezetésének megállapításaiban, és mivel kifejezetten Afganisztánra és Pakisztánra akart koncentrálni. Az anyag szerzője után Riedel-jelentésnek nevezett háttér munkának két fontos megállapítása volt, amely váltást jelentett a Bush-adminisztráció korszakához képest. Egyrészt kimondta, hogy az Egyesült Államok

⁸⁴ JALALI, Ali A. (2010): Afghanistan in Transition. *Parameters*, No. 3. 1. Forrás: www.operationspax.net/DATA/DOCUMENT/3909~v~Afghanistan_in_Transition.pdf (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)

⁸⁵ Obama: Afghanistan, Not Iraq, should Be Focus (2008). *Boston*, 2008. 07. 15. Forrás: www.boston.com/news/politics/politicalintelligence/2008/07/obama_afghanist.html (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)

⁸⁶ McCORMACK, John (2009): Petraeus Outlines Afghanistan Strategy. *The Weekly Standard*, 2009. 02. 09. Forrás: www.washingtonexaminer.com/weekly-standard/petraeus-outlines-afghanistan-strategy (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)

⁸⁷ MACASKILL, Ewen (2009): Obama takes final gamble with Afghanistan troops surge. *The Guardian*, 2009. 12. 01. Forrás: www.theguardian.com/world/2009/nov/30/obama-troops-afghanistan (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)

szempontjából Pakisztán legalább annyira fontos, mint Afganisztán, és az előbbi nélkül nem lehet megoldást várni az utóbbi kapcsán. Másrészt megállapította, hogy továbbra is az al-Káida jelenti a valódi veszélyforrást. Afganisztánban a katonai létszám emelésének csak akkor van értelme, ha az egy koordinált civil-katonai erőfeszítés része lesz.⁸⁸

Obama elnök a Riedel-jelentés eredményeit 2009. március 28-án jelentette be, ekkor hangzott el először az a mondat, amellyel az amerikai elnök érdemben újrafókuszálta az Egyesült Államok térségbeli céljait: „[a]z al-Káida szétzúzása, szétzüllesztése és legyőzése Afganisztánban és Pakisztánban, továbbá a térségbe való jövőbeni visszatérésének megakadályozása.”⁸⁹ 2001 óta ez volt az első alkalom, hogy amerikai elnök érdemben hirdessen stratégiát Afganisztán kapcsán, jelentősen újrafogalmazva az elődje által han- goztatott, teljesíthetetlennek tűnő elképzeléseket az államépítésről és demokratizálásról. A Bush-korszak nagy ívű álmódosásával szemben – miközben a valóságban minden katonai és diplomáciai kapacitást a Szaddám-rezsim megdöntésére, majd az azt követő polárháború kezelésére fordítottak – az új vezetés az al-Káida „szétzúzása, lefegyverzése és legyőzése” céljának kitűzésével megpróbálta összhangba hozni a vágyakat és a realitásokat.

Obama elnök a célok újrafogalmazása után felhatalmazta az afganisztáni amerikai erők főparancsnokát, hogy a nyár során készítsen egy elemzést, hogy milyen erőforrásokra lenne szükség ezek eléréséhez. Stanley McChrystal tábornok jelentése egyfajta látélet- ként is szolgált a megelőző 9 év amerikai erőfeszítéseinek hiábavalóságáról. Az elemzés elismerte, hogy sem az afgán kormány, sem a nemzetközi haderő nem képes biztonságot nyújtani a lakosságnak, a tálibok „legyőzése” hiábavaló és reménytelen kísérlet, az állam gyenge, a kormányzat korrupt, és a lakosság nem bíz benne.⁹⁰

A McChrystal-jelentés 3 opciót kínált a vezetésnek: egy 80 ezer fős, teljes megszállást biztosító kontingenst, egy 40 ezer fős, a kezdeményezés átvételére és a folyamatok meg- fordítására alkalmas kontingenst, illetve egy 20 ezer fős, csak a terrorizmus elleni harcra szorítkozó kontingenst. Mindenki számára nyilvánvaló volt, hogy valójában egyetlen opció vállalható csak ezek közül: a 40 ezer fős keret. Összességében: a felülvizsgálat egy teljesen új megközelítést vázolt fel, amelyben a terrorizmus elleni harc (counter terrorism) és a hosz- szú távú államépítési tervek bizonytalanul definiált elképzeléseit egy felkelés elleni (counter insurgency) stratégiának kellett felváltania.⁹¹

Obama elnök 2009. december 1-jén hirdette meg – hivatalosan afganisztáni és pa- kisztáni – stratégiáját. *A haladás útja Afganisztánban és Pakisztánban* című beszédben az elnök hangsúlyozta Pakisztánnak a konfliktusban játszott szerepét, majd elismerte, hogy a status quót nem lehetséges fenntartani.⁹² A stratégia legfontosabb elemei a követ- kezőképpen hangzottak: „[f]őparancsnokként úgy döntöttem, hogy létfontosságú nemzeti

⁸⁸ RIEDEL, Bruce (2011): *Deadly Embrace: Pakistan, America and the Future of Global Jihad*. Washington D. C., Brookings Institution Press. 95–96.

⁸⁹ Obama's Strategy for Afghanistan and Pakistan (2009). *Council on Foreign Relations*, 2009. 03. 27. Forrás: www.cfr.org/pakistan/obamas-strategy-afghanistan-pakistan-march-2009/p18952 (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)

⁹⁰ COMISAF Initial Assessment (Unclassified) (2009). *The Washington Post*, 2009. 09. 21. Forrás: www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2009/09/21/AR2009092100110.html (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)

⁹¹ Ennek részletes bemutatását lásd WAGNER Péter (2012b): Az Egyesült Államok Afganisztán-politikája az Obama-elnökség alatt. *MKI Tanulmányok*, No. 2. Forrás: http://kki.hu/assets/upload/Tanulmanyok_2012_02_Az_Egyesult_ellamok_Afgan_.pdf (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)

⁹² WAGNER 2012b, 8.

érdekünk, hogy további 30 000 katonát küldjünk Afganisztánba. 18 hónap elteltével csapataink elkezdene hazajönni. Ezek azok az erőforrások, amelyekre szükségünk van, hogy magunkhoz ragadjuk a kezdeményezést, miközben kiépítjük azt az afgán képességet, amellyel lehetővé válik csapataink felelősségteljes kivonása Afganisztánból.”⁹³ Emellett Obama elnök megismételte az al-Káidát illető céljait, vagyis annak „szétzúzását, szétzüllesztését és legyőzését Afganisztánban és Pakisztánban”, kiegészítve az alábbiakkal: „Meg kell fosztanunk az al-Káidát a bújóhelyeitől. A Talibán lendületét meg kell akasztanunk, és meg kell akadályoznunk, hogy képesek legyenek megbuktatni a kormányt. Erősíteniünk kell az afgán biztonsági erők és a kormány képességeit, hogy ők vállalhassák a fő felelősséget Afganisztán jövőjéért.” A megvalósítás érdekében egy hármass stratégiaát hajt végre a Fehér Ház, ahol a katonai és a diplomáciai erőfeszítések mellett Pakisztán is önálló szerepet kap.

Obama elnök rendkívül szűkre szabta a stratégia menetrendjének megvalósítását, a frissen bejelentett 30 ezer fős újabb erősítésnek – kiegészítve a nemzetközi koalíció másik 10 ezer katonájával – mindössze 18 hónap alatt kellett volna megfordítani a polgárháborút, miközben felkészítik az afgán biztonsági és kormányzati erőket arra, hogy 2011 közepétől fokozatosan egyre nagyobb felelősséget vállaljanak saját sorsuk irányításában. Az extra erőnek 2012 decemberére – a következő elnökválasztás idejére – teljes mértékben ki kellett vonulnia Afganisztánból.

De mi legyen a már ott lévő, mintegy 67 ezer amerikai és 36 ezer más országbeli katonája jövőjével? Az ISAF-misszió és a NATO-jelenlét stratégiájának jövőjét 2010-ben dolgozták ki a tagországok, és az év októberében a liszaboni NATO-csúcson bejelentették, hogy 2014 decemberében megszűnik a misszió, és kivonul a nemzetközi erő a közép-ázsiai országból.⁹⁴ Az Obama-stratégia katonai része szerint az „átmenet” időszakát megelőző években (2010–2012) az ISAF-misszió és az ettől függetlenül működő amerikai erőknek sikerül felülkerekedni a tálibok növekvő erején, miközben intenzíven folyik majd az afgán biztonsági erők mennyiségi és minőségi növelése. 2009 és 2014 között az afgán biztonsági erők létszáma drámai mértékben – 147 ezerről 330 ezerre – nő.⁹⁵

Az amerikai erők létszáma 2011-ben elérte a 100 ezer főt, mellettük az ISAF-misszióban további 47 ország vett részt, összesen mintegy 42 ezer fővel.⁹⁶ Ha összeadjuk a nemzetközi erők és az afgán biztonsági erők létszámát 2011 tavaszán, az amerikai erők kivonulása előtt, akkor mintegy 440 ezer katona és rendőr próbálta megfékezni a tálibok felkelését.⁹⁷ Bár az afgán erők részéről még sokáig voltak/vannak minőségbeli kihívások, ez a hatalmas számú fegyveres erő 2001 óta először volt képes határt szabni a támadásoknak.

⁹³ WAGNER 2012b, 9.

⁹⁴ TRAYNOR, Ian (2010): Nato maps out Afghanistan withdrawal by 2014 at Lisbon summit. *The Guardian*, 2010. 11. 20. Forrás: www.theguardian.com/world/2010/nov/20/nato-afghanistan-2014-withdrawal-lisbon (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)

⁹⁵ A létszám zömét a hadsereg és a rendőrség tette ki, majdnem azonos arányban. A létszámokat évenkénti kimutatásokban 2003 és 2016 között lásd LIVINGSTON, Ian S. – O’HANLON, Michael (2017): *Afghanistan Index*. Forrás: www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/07/21csi_20170525_afghanistan_index.pdf (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)

⁹⁶ *International Security Assistance Force (ISAF): Key Facts and Figures* (é. n.). Forrás: www.nato.int/isaf/placemats_archive/2011-06-06-ISAF-Placemat.pdf (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)

⁹⁷ Ebben az időben az afgán biztonsági erők létszáma még csak 300 ezer fő körül mozgott.

Mint utólag kiderült, az erőfeszítések „csak” ennyire voltak képesek: időlegesen gátat szabni. Ahogy 2011 nyaratól megindultak a csapatkivonások, a felkelők ismét képesek voltak növelni az aktivitásukat. A 2012-es chicagói NATO-csúcson bejelentették az ISAF-misszió kivonulásának menetrendjét és a felelősségi köröknek az afgán hatóságokra történő átruházását. A 2012 és 2014 között lezajló átmenet (inteql) időszakában az ISAFjárásról járásra, tartományról tartományra adta át a felelősséget az afgán biztonsági erők részére. Bár az elveket szakmai szempontok szerint fektették le, a gyakorlatban itt is az afgán belpolitikai érdekek vezéreltek mindent. A visszaszoruló nemzetközi jelenléttel összhangban a tartományi újjáépítési csoportok is fokozatosan bezártak, a nemzetközi erők 2014 végén már csak a nagyobb városokban maradtak jelen.⁹⁸

2014 májusában nyilvánosságra hozták az afganisztáni háborút lezáró elképzeléseket. A tervek arról szóltak, hogy 2015 januárjától 9800 amerikai katona marad a közép-ázsiai országban, egy évre rá az erők száma megfeleződik, majd 2016 végére csupán egy kis létszámú kontingens marad ott, a kabuli nagykövetség védelmének ellátására.⁹⁹ Így teljesült volna Obama elnöki terminusának végére a 2008-ban tett választási ígéret.

Afganisztán azonban ismét keresztülhúzza az amerikai elnök elképzeléseit. Az ISAF kivonulása ugyanis egybeesett a tálibok erősödésével: amit 2010–2012 között sikerült elérni a NATO-nak, 2014-re semmivé lett. Ráadásul 2014 szeptemberében az Iszlám Állam megnevezte az első afganisztáni emíréjét és tartományát. Bár ennek jelentősége a helyi viszonyok között kicsi volt, Washingtonban mégis fokozott jelentőséget adott az afganisztáni eseményeknek.

A NATO 2015. január 1-jével indított új kiképző missziót, eltökélt támogatás (Resolute Support Mission, RSM) néven. A katonák ekkortól már hivatalosan sem vehettek részt harcokban vagy államépítési, újjáépítési feladatokban. A teljes amerikai kontingens mintegy 10 ezer fő volt, ebből körülbelül 6800 fő a NATO-misszióban, további 3000 fő a terrorizmus elleni műveletben (azaz a NATO-tól függetlenül) vett részt.¹⁰⁰ A romló biztonsági helyzet végül meggyőzte az Obama-adminisztrációt arról, hogy nem tudja kivonni az erőit 2016 végére Afganisztánból, így beteljesületlen marad a választási ígérete.

Diplomáciai erőfeszítések Karzai elnökkel és a tálibokkal

Richard Holbrooke nagykövet személyében külön Afganisztán/Pakisztán-koordinátort neveztek ki, akinek a feladata a diplomáciai tárgyalások előmozdítása és a kérdésben érdekelt regionális és nemzetközi szereplőkkel való egyeztetés lett. Holbrooke és az új kabuli nagykövet, Karl Eikenberry tábornok jól kitapintható ellenérzésekkel viseltetett Hamid Karzai

⁹⁸ WAGNER Péter (2012a): Ambíciók és valóság: merre tart az átmenet (inteql) Afganisztánban? *Biztonságpolitika.hu*, 2012. 12. 26. Forrás: <http://old.biztonsagpolitika.hu/?id=16&aid=1265&title=ambiciok-es-valosag-merre-tart-az-atmenet-inteql-afganisztanban> (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)

⁹⁹ Obama to Leave 9,800 U.S. Troops in Afghanistan (2014). *The Washington Post*, 2014. 05. 27. Forrás: www.washingtonpost.com/world/national-security/obama-to-leave-9800-us-troops-in-afghanistan-senior-official-says/2014/05/27/57f37e72-e5b2-11e3-a86b362fd5443d19_story.html?utm_term=.b968d88cdae1 (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)

¹⁰⁰ Resolute Support Mission (RSM): „Key Facts and Figures”. North Atlantic Treaty Organization. Forrás: www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2015_02/20150227_1502-RSM-Placemat.pdf, 2015. február 26. (A letöltés ideje: 2018. 06. 12.)

elnök iránt, akit inkább a probléma részének, mint a megoldásnak tekintettek. A 2009-es elnökválasztás alatt (amit az afgán államépítés egyik újabb tesztjének tekintett a nemzetközi közvélemény) a helyi amerikai diplomácia aktívan Karzai ellen dolgozott, és ez mind az afgán, mind a nemzetközi közösség előtt nyílt titok volt.

A rendezési kísérlet részeként előtérbe kerültek a tálibokkal való tárgyalások. A szervezet 2009 végén Berlint kereste meg, hogy legyen a közvetítő. A német–amerikai–tálib megbeszélésekre először 2010 novemberében, München mellett került sor, ahol a tálibok kérésére Katar képviselői is jelen voltak. A bizalomépítés lassú és nehéz folyamat volt, mert idővel Pakisztánt és az afgán kormányt is be kellett vonni a tárgyalásokba, vagy legalábbis tájékoztatást adni nekik. Kabul közvetlen tárgyalásokat követelt volna, de a tálibok csak Washingtonnal voltak hajlandók beszélni. A bizalomépítés része volt Omár molla titkos levele Obama elnöknek, vagy az, hogy ENSZ BT kettéválasztotta azt a szankciós listát, amely együtt tartalmazta a tálib és az al-Káida vezetőinek névsorát, és több tálib vezető nevét levette a listáról, lehetővé téve a hivatalos és közvetlen tárgyalást velük.¹⁰¹ A Fehér Ház attól tartott, hogy a tálibok valójában csak a Guantánamón fogva tartott vezetőik szabadságát akarják elérni. Karzai ellenkezését csak azután sikerült felpuhítani, hogy Obama elnök személyes látogatásra hívta meg Washingtonba. A megbeszélések eredményeként az afgán államfő csak annyit kért, hogy a Dohában megnyitandó tálib iroda semmi esetre se legyen nagykövetség, és semmilyen formában nem keltheti látszatát, hogy a Talibán hivatalos elismerése történne meg.

Pakisztán szerepe önmagában is problémát jelentett, mert egyrészt a tálib mozgalom jelentős mértékben függött tőle, miközben az elvileg szövetséges Egyesült Államokkal is egyre több konfliktusa akadt. Obama alatt az amerikai vezetés egyre bizalmatlanabb és türelmetlenebb lett Iszlámábáddal, amelyet csak erősített Oszáma bin Ládén 2011-ben történt likvidálása Abbottabadban, a hadsereg egyik bázisának szomszédságában. Obama alatt jelentősen megnőtt a pilótanélküli drónokkal végrehajtott rakétatámadások száma Pakisztánon belül, amely viszont az ottani vezetést frusztrálta.¹⁰²

Iszlámábád célja az volt, hogy minél megkerülhetetlenebb legyen a tárgyalásokon, miközben igazából sem a tálibok, sem az Egyesült Államok nem bízott benne. Amikor a katari tálib iroda előkészítésének végső fázisában 2013. április 23-án John Kerry külügyminiszter Brüsszelben fogadta megbeszélésre Hamid Karzai elnököt és Ashfaq Parvez Kayani tábornokot (hivatalosan a pakisztáni szárazföldi erők parancsoka, de facto Pakisztán vezetője), utóbbtól megkérdezte, hogy hol lehet vajon Omár molla. Kayani tagadta, hogy tudna a tálib vezető hollétéről. Két évvel később derült ki, hogy a Talibán mozgalom vezetője ugyanezen a napon halt meg egy kvettai kórházban tuberkulózisban.¹⁰³ Bár a nemzetközi sajtóban is köztudomású volt, hogy Omár molla (és a tálib vezetés egy része) 2001 után ebben a pakisztáni városban telepedett meg, Iszlámábád érdemben sosem lépett fel ellenük.

A tálibok politikai irodájának ünnepélyes megnyitójára 2013. június 9-én került sor. Az al-Dzsazíra közvetítette eseményen az első pillanattól világos volt, hogy a tálibok

¹⁰¹ Omár molla levelének körülményeiről lásd COLL, Steve (2018): *Directorate S: The CIA and America's Secret Wars in Afghanistan and Pakistan*. New York, Penguin Press. 575.

¹⁰² RICKS, Thomas E. (2017): Book excerpt: Obama's drone war in Pakistan was bigger than people think. *FP*, 2017. 05. 04. Forrás: <https://foreignpolicy.com/2017/05/04/book-excerpt-obamas-drone-war-in-pakistan-was-bigger-than-people-think/> (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)

¹⁰³ COLL 2018, 637.

megszegték ígéretüket, mivel a pódiumon ott volt az Afganisztáni Iszlám Emírség felirat, azaz az egykori tálib „állam” hivatalos neve, és lobogott a „nemzeti zászlójuk”. Karzai elnök azonnal tiltakozott, Washington hiába próbálkozott kármentéssel, szedette le a zászlót és feliratot, az évek óta építgetett párbeszéd és bizalom összeomlott. Hetekkel később Katar bezárta a politikai irodát, bár a tálibok képviselőit nem utasította ki az országból.¹⁰⁴

A diplomáciai kudarc után az Obama-adminisztráció nagyrészt feladta a tálibokkal való párbeszéd, megegyezés szándékát. A figyelem ismét az afganisztáni belpolitikára terelődött, ahol 2014-ben elnökválasztást tartottak. Mivel Karzai elnök nem indulhatott újra, kérdéses volt, hogy miként fog sikerülni átjutnia az országnak a következő „demokráciateszten”. Nem lévén kijelölt utód, a választás második fordulójában Abdullah Abdullah volt külügyminiszter és Ashraf Ghani pénzügyminiszter maradt talpon. Ezt a referendumot is masszív választási csalások jellemezték, amelyek végül Ghanit hozták ki győztesnek. A feszültség polgárháborús szintre emelkedett, Abdullah és hívei, számos hadúr és befolyásos kormányzó nem fogadta el az eredményt. Néhány hétig úgy tűnt, az USA átgondolt és megtervezett kivonulási folyamatát keresztülhúzza egy intraafgán konfliktus. Hiába döntöttek a felek a szavazatok újraszámlálásáról, a konfliktust ez sem enyhítette. Végül Kerry külügyminiszter személyesen látogatott el Kabulba, hogy kompromisszumot találjon a felekkel. A megállapodás értelmében Ghani maradt az államfő, és mivel a miniszterelnöki tisztség nem létezik, kompromisszumként Abdullah egy ehhez hasonló, de végül is kevés befolyással rendelkező posztot kapott.¹⁰⁵

Afganisztán a Trump-időszak alatt

A 2017 januárjában beiktatott új adminisztráció számára sem a kampány idején, sem azt követően nem jelentett prioritást Afganisztán abban az értelemben, hogy a tanulmány írásának idejéig (2018 augusztusa) bármilyen érdemi elmozdulás történt volna az Obama-adminisztráció 2016 utáni fellépéséhez képest. Sőt, Donald Trump a kampány során még a kivonulás lehetőségét is felvetette. Érdemi elmozdulás 2017 első felében történt, amelynek két oka lehetett: egyrészt nagy visszhangot váltott ki, hogy az afganisztáni amerikai erők főparancsnoka a biztonsági helyzetet patthelyzetként írta le, és kisebb, 4000 fős létszámemelést kért, amelyet az új adminisztráció jóváhagyott.¹⁰⁶ Másrészt az elnök környezetében 3 tábornok is volt, akik számára az afganisztáni háború személyes élmény volt.

Az adminisztráció 2017 augusztusában hirdette ki saját Afganisztán- és Dél-Ázsia-stratégiáját. Az már a bejelentés előtt világos volt, hogy a Pakisztánhoz való hozzáállás keményedni fog, mivel mind a külügyminiszter, mind a Kongresszus részéről felmerült az az elképzelés, hogy Iszlámábádot fosszák meg a 2004-ben jóváhagyott „fő nem NATO

¹⁰⁴ COLL 2018, 639.

¹⁰⁵ RUBIN, Barnett R. – GAGNON, Georgette (2016): *The U.S. Presence And Afghanistan's National Unity Government: Preserving And Broadening The Political Settlement*. 8. Forrás: https://cic.nyu.edu/sites/default/files/national_unity_government_final.pdf (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)

¹⁰⁶ US sending almost 4,000 extra forces to Afghanistan, Trump official says (2017). *The Guardian*, 2017. 06. 16. Forrás: www.theguardian.com/us-news/2017/jun/15/us-troops-afghanistan-trump-administration (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)

szövetséges” besorolástól, amely védelempolitikai és terrorizmusellenes területen biztosít együttműködési lehetőséget és segélyeket a partnernek.¹⁰⁷

A dokumentum túl sok részlettel nem szolgált az afganisztáni folyamatok tekintetében, inkább csak megerősítette a Pentagon döntési önállóságát, és hitet tett a katonai jelenlét fenntartása mellett (reagálva Trump elnökjelöltként tett, kivonulást felvető megnyilatkozásaira).¹⁰⁸ A stratégia nem mondott semmit a jelenlét időtartamáról, illetve arról az állapotról, amelyet el akar érni az USA azon az általános kitételen túl, hogy meg kell akadályozni, hogy a terroristák menedékre leljenek. Az Obama-adminisztráció politikáját átvéve a megoldás részének tekinti a két ellenérdekelt regionális szereplő, India és Pakisztán bevonását a rendezésbe, majd a dokumentum jelzi, hogy az utóbbival kapcsolatos eddigi hozzáállás meg fog változni, mert nem lehet, hogy a támogatásokért és segélyekért cserébe Iszlámábád olyan terrorszervezeteknek ad menedéket, amelyek aztán amerikai katonákat támadnak meg.¹⁰⁹ Ugyanezek az álláspontok ismétlődtek meg a 2017. decemberi nemzeti biztonsági stratégiában.¹¹⁰

2018 januárjában került sor a következő fontos lépésre. A bejelentett stratégia részeként Washington jelezte, hogy felfüggeszti az Iszlámábádnak nyújtott évi 2 milliárd dolláros biztonsági támogatási programot, mivel – Donald Trump Twitter-üzenetét idézve – „csak hazugságot és félrevezetést” kapott az USA a korábbi segélyekért cserébe. A fő amerikai kifogás továbbra is az, hogy a dél-ázsiai ország támogatja a tálibokat és a terrorizmust annak érdekében, hogy aláassa az afganisztáni rendezést.¹¹¹

Az USA–pakisztáni kapcsolatok romlása egybeesik az afganisztáni biztonsági helyzet lassú romlásával és a tálibok lassú térnyerésével. 2018 tavaszán a tálibok és az egyre aktívabbá váló Iszlám Állam – Horaszán tartomány (IS–KP) látványos terrortámadások sorozatát hajtotta végre Kabul ellen. Amerikai becslések szerint a Talibán az ország területén található 407 járás mintegy 13%-át ellenőrzi teljes egészében, és másik 30% felett vív háborút az afgán biztonsági erőkkel. A lakosság 10%-a, mintegy 3 millió ember él a tálibok irányítása alatt.¹¹²

¹⁰⁷ Pakistan Could Lose ‘Major Non-NATO Ally Status,’ Tillerson Warns (2017). *Radio Free Europe*, 2017. 08. 22. Forrás: www.rferl.org/a/tillerson-pakistan-could-lose-non-nato-ally-status/28691099.html (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)

¹⁰⁸ A dokumentumról és a kontextusról, reakciókról lásd WAGNER Péter (2017): *Donald Trump Afganisztán-stratégiájának kérdőjelei. Bátor vállalások vagy üres ígéretek?* Budapest, KKI-elemzések. No. 20. Forrás: http://kki.hu/assets/upload/20_KKI-elemzes_USA_Wagner_20171019.pdf (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)

¹⁰⁹ Remarks by President Trump on the Strategy in Afghanistan and South Asia (2017). Forrás: www.whitehouse.gov/briefings-statements/remarks-president-trump-strategy-afghanistan-south-asia/ (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)

¹¹⁰ National Security Strategy of the United States of America (2017). 50. Forrás: www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)

¹¹¹ SAMPATHKUMAR, Mythili (2018): Trump administration freezes security aid to Pakistan. *Independent*, 2018. 01. 04. Forrás: www.independent.co.uk/news/world/americas/us-politics/trump-pakistan-aid-latest-suspended-frozen-state-dept-news-a8142691.html (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)

¹¹² WAGNER Péter (2018): *Terrorhullám Kabulban. Valóban erősödik a Talibán és az Iszlám Állam Afganisztánban?* Budapest, KKI-elemzések. No. 6. Forrás: http://kki.hu/assets/upload/06_KKI-elemzes_AFG_Wagner_20180206.pdf (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)

Konklúzió

Az Egyesült Államok és Afganisztán kapcsolatait két jól elkülöníthető időszakra lehet felosztani a hidegháború vége óta. Kedvelt narratíva Washington tenni felelőssé az 1990-es évek afgán káoszáért, ám kérdés, hogy miként tudott volna egy amerikai adminisztráció abban az időszakban hatékony megoldást kínálni Afganisztán problémáira, miközben maguk az afgánok sem mutatkoztak készek saját konfliktusuk megoldására.

Ezt a hiábavalóságot véleményem szerint alátámasztja az, amit 2001 után láttunk, látunk. Mind az amerikai, mind a nemzetközi figyelem jelentősen megnövekedett a közép-ázsiai ország felé, mind katonai, mind diplomáciai és mind gazdasági értelemben. Az ország története során először álltak rendelkezésre érdemi források az újjáépítésre, a fejlődésre. 2018-ból visszatekintve azonban az elmúlt több mint másfél évtizedre az látjuk, hogy a tálibok bukása utáni remények túlzóak voltak, és bár az újjáépítésben voltak eredmények, a sikerek fokmérőjének tekintett biztonság vagy jogállamiság kérdésében a negatív tendenciák az uralkodók.

A nemzetközi figyelem még kitart Afganisztánban, a nemzetközi közösség tovább segíezi az országot, hogy legalább a mostani szinten működőképes maradjon. 2016 októberében volt az utolsó donorkonferencia Brüsszelben, akkor több mint 15 milliárd dollárt ajánlott fel a nemzetközi világ 2020-ig. Az USA és mögötte a NATO egy létszámában jelentősen lecsökkentett misszióval biztosítja az afgán haderő támogatását, ám stratégiai szinten azt tapasztaljuk, hogy Washington egyelőre tanácstalan a jövőt illetően. A tálibok lassú visszaerősödésével egyértelművé vált (ismét), hogy nincs katonai megoldás, ám a diplomáciai megoldás elfogadására az új Trump-adminisztráció még nem készült fel.

Felhasznált irodalom

- Afghanistan Security. U.S.-Funded Equipment for the Afghan National Defense and Security Forces* (2017). Forrás: www.gao.gov/products/GAO-17-667R (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)
- Afghanistan. Annual Opium Poppy Survey* (2001). UNDCP. Forrás: www.unodc.org/pdf/publications/report_2001-10-16_1.pdf (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)
- Agreement on Provisional Arrangements in Afghanistan Pending the Re-establishment of Permanent Government Institutions* (é. n.). Forrás: www.un.org/News/dh/latest/afghan/afghan-agree.htm (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)
- ANWAR-UL-HAQ, Ahady (1998): Saudi Arabia, Iran and the Conflict in Afghanistan. In MALEY, William ed.: *Fundamentalism Reborn? Afghanistan under the Taliban*. New York, NYU Press. 122–131.
- BAKSHI, G. D. (1998): *Mono, Ethnic Solutions: The Taliban's Cheque Book Campaign*. Forrás: www.idsa-india.org/an-dec8-3.html (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)
- BRAITHWAITE, Rodric (2007): *Afgantsy. The Russians in Afghanistan, 1979–89*. Los Angeles, Indo-European Publishing.
- BRISARD, Jean-Charles (2002): Al-Qaida monitored U.S. negotiations with Taliban over oil pipeline. *Salon*, 2002. 06. 05. Forrás: www.salon.com/2002/06/05/memo_11/ (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)

- Bush delivers ultimatum (2011). *CNN*, 2011. 09. 21. Forrás: <http://edition.cnn.com/2001/WORLD/asiapcf/central/09/20/ret.afghan.bush/> (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)
- COLL, Steve (2004): *Ghost Wars: The Secret History of the CIA, Afghanistan, and Bin Laden, from the Soviet Invasion to September 10, 2001*. London, Penguin Books.
- COLL, Steve (2018): *Directorate S: The CIA and America's Secret Wars in Afghanistan and Pakistan*. New York, Penguin Press.
- COMISAF Initial Assessment (Unclassified) (2009). *The Washington Post*, 2009. 09. 21. Forrás: www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2009/09/21/AR2009092100110.html (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)
- DAALDER, Ivo H. – LINDSAY, James M. (2003): *America Unbound. The Bush Revolution in Foreign Policy*. Washington D. C., Brookings.
- Dealing with Taliban in Kabul* (é. n.). 1996. 09. Forrás: <https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB97/tal17.pdf> (A letöltés ideje: 2018. 02. 04.)
- Diplomatic History* (é. n.). Forrás: www.afghanembassy.us/afghan-us-relations/afghan-us-relations/ (A letöltés ideje: 2018. 10. 04.)
- DOBBINS, James et al. (2003): *America's Role in Nation-Building. From Germany to Iraq*. Santa Monica, RAND.
- ESFANDIARI, Golnaz (2004): Afghanistan: Loya Jirga Approves Constitution, But Hard Part May Have Only Just Begun. *Radio Free Europe*, 2004. 01. 05. Forrás: www.rferl.org/featuresarticle/2004/01/a2ad922a-ad1f-4194-8b43-bf5b47f5427e.html (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)
- Foreign Assistance in Afghanistan* (é. n.). Forrás: <https://foreignassistance.gov/explore/country/Afghanistan> (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)
- GALSTER, Steve (2001): *Afghanistan: Lessons from the Last War*. Forrás: <https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB57/essay.html> (A letöltés ideje: 2018. 10. 04.)
- GANDHI, Sajit (2003): *Volume VII.: The Taliban File*. Forrás: <https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB97/index.htm> (A letöltés ideje: 2018. 02. 04.)
- GATES, Robert (1996): *From the Shadows*. New York, Simon and Schuster.
- GELLMAN, Barton (2002): A Strategy's Cautious Evolution Before Sept. 11, the Bush Anti-Terror Effort Was Mostly Ambition. *The Washington Post*, 2002. 01. 20.
- GOODHAND, Jonathan – SEDRA, Mark (2006): *Bargains for Peace? Aid, Conditionalities and Reconstruction in Afghanistan*. The Hague, Netherlands Institute of International Relations.
- GRAU, Lester W. (2001): Hydrocarbons and a New Strategic Region: The Caspian Sea and Central. *Military Review*, May–June 2001.
- GRENIER, Robert L. (2015): *88 Days to Kandahar*. New York, Simon and Schuster.
- INGALLIS, James (2004): *The New Afghan Constitution: A Step Backwards for Democracy. Foreign Policy In Focus*. 4. Forrás: www.fpiif.org/papers/2004afghanconst.html (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)
- International Security Assistance Force (ISAF): Key Facts and Figures* (é. n.): Forrás: www.sigar.mil/pdf/lessonslearned/SIGAR-17-62-LL.pdf#page=33 (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)
- JALALI, Ali A. (2010): Afghanistan in Transition. *Parameters*, No. 3. 1–15. Forrás: www.operationspaix.net/DATA/DOCUMENT/3909~v~Afghanistan_in_Transition.pdf (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)
- KARTHA, Tara (2000): Pakistan and the Taliban: Flux in an Old Relationship. *Strategic Analysis*, Vol. 24, No. 7. 1307–1331. DOI: <https://doi.org/10.1080/09700160008455288>

- KATZMANN, Kenneth (2006): *Afghanistan: Post-War Governance, Security, and U.S. Policy*. CRS Report for Congress. Forrás: <http://fpc.state.gov/documents/organization/76841.pdf> (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)
- KHAN, Mohammed Ayub (1964): The Pakistan-American Alliance. *Foreing Affairs*. Forrás: www.foreignaffairs.com/articles/asia/1964-01-01/pakistan-american-alliance (A letöltés ideje: 2018. 10. 04.)
- LIVINGSTON, Ian S. – O'HANLON, Michael (2017): *Afghanistan Index*. Forrás: www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/07/21csi_20170525_afghanistan_index.pdf (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)
- LODI, Sardar (2002): Collapse of the Taliban. *Defence Journal*, 2002. 12. Forrás: www.defencejournal.com/2001/december/collapse.htm (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)
- MACASKILL, Ewen (2009): Obama takes final gamble with Afghanistan troops surge. *The Guardian*, 2009. 12. 01. Forrás: www.theguardian.com/world/2009/nov/30/obama-troops-afghanistan (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)
- MACKENZIE, Richard (1998): The United State and the Taliban. In MALEY, William ed.: *Fundamentalism Reborn? Afghanistan under the Taliban*. New York, NYU Press.
- MAGNUS, Ralph H. – NABY, Eden (2000): *Afghanistan: Mullah, Marx, and Mujahid*. Boulder, Westview Press.
- MALONEY, Sean M. (2015): Army of darkness: The jihadist training system in Pakistan and Afghanistan, 1996–2001. *Small Wars & Insurgencies*, Vol. 26, No. 3. 518–541. DOI: <https://doi.org/10.1080/09592318.2015.1006409>
- MCCORMACK, John (2009): Petraeus Outlines Afghanistan Strategy. *The Weekly Standard*, 2009. 02. 09. Forrás: www.washingtonexaminer.com/weekly-standard/petraeus-outlines-afghanistan-strategy (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)
- MOORE, Robin (2003): *Task Force Dagger. The Hunt for Bin Laden*. New York, Random House.
- National Commission on Terrorist Attacks (2004): *The 9/11 Commission Report. Final Report of the National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States*. (Authorized edition.) New York, W. W. Norton & Company.
- National Security Strategy of the United States of America* (2017). Forrás: www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)
- NYROP, Richard F. – SEEKINS, Donald M. (1986): *Afghanistan, a country study*. Washington D. C., USGPO.
- Obama to Leave 9,800 U.S. Troops in Afghanistan (2014). *The Washington Post*, 2014. 05. 27. Forrás: www.washingtonpost.com/world/national-security/obama-to-leave-9800-us-troops-in-afghanistan-senior-officials-says/2014/05/27/57f37e72-c5b2-11e3-a86b362fd5443d19_story.html?utm_term=.b968d88cedae1 (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)
- Obama: Afghanistan, Not Iraq, should Be Focus (2008). *Boston*, 2008. 07. 15. Forrás: www.boston.com/news/politics/politicalintelligence/2008/07/obama_afghanist.html (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)
- Obama's Strategy for Afghanistan and Pakistan (2009). *Council on Foreign Relations*, 2009. 03. 27. Forrás: www.cfr.org/pakistan/obamas-strategy-afghanistan-pakistan-march-2009/p18952 (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)
- OBENDOFR, Don (1992): 3 Ex Soviet States To Give Up A-Arms. *The Washington Post*, 1992. 05. 24. Forrás: www.washingtonpost.com/archive/politics/1992/05/24/3-ex-soviet-states-to-give-up-a-arms/bf3284ee-c7e9-4b09-bdf7-12c726f033be/ (A letöltés ideje: 2018. 06. 05.)

- Pak Taliban fighters airlifted during US action (2002). *Times of India*, 2002. 01. 24. Forrás: www.afgha.com/article.php?sid=11720&mode=thread&order=0&thold=0 (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)
- Pakistan Could Lose ‘Major Non-NATO Ally Status,’ Tillerson Warns (2017). *Radio Free Europe*, 2017. 08. 22. Forrás: www.rferl.org/a/tillerson-pakistan-could-lose-non-nato-ally-status/28691099.html (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)
- RASHID, Ahmed (1998): Pakistan and the Taliban. In MALEY, William ed.: *Fundamentalism Reborn? Afghanistan under the Taliban*. New York, NYU Press. 72–89.
- RASHID, Ahmed (2000): The Year 2000 in Afghanistan. *The Nation*, 2000. 12. 28.
- RASHID, Ahmed (2009): *Descent into Chaos: The U.S. and the Disaster in Pakistan, Afghanistan, and Central Asia*. London, Penguin Books.
- RASHID, Ahmed (2010): *Taliban. Militant Islam, Oil and Fundamentalism in Central Asia*. New Heaven, Yale University Press.
- Reconstructing The Afghan National Defense And Security Forces. Lessons From The U.S. Experience In Afghanistan* (2017). Forrás: www.sigar.mil/pdf/lessonslearned/SIGAR-17-62-LL.pdf#page=33 (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)
- Remarks by President Trump on the Strategy in Afghanistan and South Asia* (2017). Forrás: www.whitehouse.gov/briefings-statements/remarks-president-trump-strategy-afghanistan-south-asia/ (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)
- RICKS, Thomas E. (2017): Book excerpt: Obama’s drone war in Pakistan was bigger than people think. *FP*, 2017. 05. 04. Forrás: <https://foreignpolicy.com/2017/05/04/book-excerpt-obamas-drone-war-in-pakistan-was-bigger-than-people-think/> (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)
- RIEDEL, Bruce (2011): *Deadly Embrace: Pakistan, America and the Future of Global Jihad*. Washington D. C., Brookings Institution Press.
- RUBIN, Barnett R. – GAGNON, Georgette (2016): *The U.S. Presence And Afghanistan’s National Unity Government: Preserving And Broadening The Political Settlement*. Forrás: https://cic.nyu.edu/sites/default/files/national_unity_government_final.pdf (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)
- RUBIN, Barnett R. (1997): Women and pipelines. Afghanistan proxy wars. *Royal Institute of International Affairs*, Vol. 73, No. 2. 283–296. DOI: <https://doi.org/10.2307/2623829>
- RUBIN, Barnett R. (2002): *The Fragmentation of Afghanistan*. New Heaven, Yale University Press.
- SAMPATHKUMAR, Mythili (2018): Trump administration freezes security aid to Pakistan. *Independent*, 2018. 01. 04. Forrás: www.independent.co.uk/news/world/americas/us-politics/trump-pakistan-aid-latest-suspended-frozen-state-dept-news-a8142691.html (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)
- SCHROEN, Gary C. (2006): *First In. How Seven CIA Officers Opened the War on Terror in Afghanistan*. New York, Presidio Press.
- STOBDAN, P. (é. n.): *The Afghan Conflict and Regional Security*. Forrás: www.idsa-india.org/an-aug9-3.html (A letöltés ideje: 2018. 02. 04.)
- Taliban mull ‘fourth proposal’ on Osama (2001). *The News: Jang*, 2001. 02. 12. Forrás: www.afghannews.com/aop/today (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)
- TAROCK, Adam (1999): The politics of the pipeline: The Iran and Afghanistan conflict. *Third World Quarterly*, Vol. 20, No. 4. 801–819. DOI: <https://doi.org/10.1080/01436599913569>
- The Constitution of Afghanistan. (60., 64. és 65. cikkely.) Forrás: www.afghan-web.com/politics/current_constitution.html

- TRAYNOR, Ian (2010): Nato maps out Afghanistan withdrawal by 2014 at Lisbon summit. *The Guardian*, 2010. 11. 20. Forrás: www.theguardian.com/world/2010/nov/20/nato-afghanistan-2014-withdrawal-lisbon (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)
- U.S. Embassy (Islamabad), Cable, 'Afghanistan: Demarche to Taliban on New Bin Laden Threat.' September 14, 1998 (é. n.). Secret. 5. 1998ISLAMA06863. Forrás: <https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB134/Doc%206.pdf> (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)
- U.S. Embassy (Islamabad), Cable, 'Usama Bin Ladin: Charge Underscores U.S. Concerns on Interviews; Taliban Envoy Says Bin Ladin Hoodwinked Them and it Will Not Happen Again.' December 30, 1998 (é. n.). Secret. NODIS, 4. 1998ISLAMA09488, Forrás: <https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB134/Doc%2014.pdf> (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)
- US Engagement with the Taliban on Usama bin Laden (é. n.). Forrás: <https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB97/tal40.pdf> (A letöltés ideje: 2018. 06. 06.)
- US sending almost 4,000 extra forces to Afghanistan, Trump official says (2017). *The Guardian*, 2017. 06. 16. Forrás: www.theguardian.com/us-news/2017/jun/15/us-troops-afghanistan-trump-administration (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)
- VALKI László (2002): A szeptember 11-i terrortámadás és a nemzetközi jog. In TÁLAS Péter: *Válaszok a terrorizmusra. Avagy van-e út az afganisztáni „vadászattól” a fenntartható globalizációig.* Budapest, SVKH – Charta Press. 107–121.
- WAGNER Péter (2007): *A NATO és Magyarország szerepvállalása az afganisztáni válságkezelésben.* Forrás: http://kki.hu/assets/upload/Kulugyi_Szemle_2007_01_A_NATO_szerepvellalesa_Af_.pdf (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)
- WAGNER Péter (2012a): Ambíciók és valóság: merre tart az átmenet (inteqal) Afganisztánban? *Biztonságpolitika.hu*, 2012. 12. 26. Forrás: <http://old.biztonsagpolitika.hu/?id=16&aid=1265&-title=ambiciok-es-valosag-merre-tart-az-atmenet-inteqal-afganisztanban> (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)
- WAGNER Péter (2012b): Az Egyesült Államok Afganisztán-politikája az Obama-elnökség alatt. *MKI Tanulmányok*, No. 2. Forrás: http://kki.hu/assets/upload/Tanulmanyok_2012_02_Az_Egyesult_ellamok_Afgan_.pdf (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)
- WAGNER Péter (2017): *Donald Trump Afganisztán-stratégiájának kérdőjelei. Bátor vállalások vagy üres ígéretek?* Budapest, KKI-elemzések. No. 20. Forrás: http://kki.hu/assets/upload/20_KKI-elemzes_USA_Wagner_20171019.pdf (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)
- WAGNER Péter (2018): *Terrorhullám Kabulban. Valóban erősödik a Talibán és az Iszlám Állam Afganisztánban?* Budapest, KKI-elemzések. No. 6. Forrás: http://kki.hu/assets/upload/06_KKI-elemzes_AFG_Wagner_20180206.pdf (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)
- WEAVER, Mary Ann (2000): The Real bin Laden. *The New Yorker*, 2000. 01. 24. Forrás: www.newyorker.com/magazine/2000/01/24/the-real-bin-laden (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)
- WOODWARD, Bob (2002): *Bush at War.* New York, Simon and Schuster.
- WOODWARD, Bob (2002): CIA Led the Way With Cash. *Washington Post*, 2002. 11. 17. Forrás: www.washingtonpost.com/wp-dyn/articles/A3105-2002Nov17.html (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)